לקוטי בתר לקוטי

ממכילתא לספר דברים.

ליקט מתוך מדרש הגדול כ״י בית עקד הספרים אשר למלך יר״ה
בבערלין הבירה

דוד צבי האָפפמאנן

מורה בבית מדרש הרבנים אשר בבערלין.

והוסיף עליהם הערות ומראה מקומות נקראו בשם
יעיר בבקר.

Neue Collectaneen

aus einer Mechilta zu Deuteronomium

von

Dr. D. Hoffmann.

BERLIN, 1897.

Druck von H. Itzkowski, Gr. Hamburgerstr. 2.

הקדמה.

אמר המלקט והמעיר: הלקוטים אשר אנכי משים לפניכם היום הם המשך מלקוטי מכילתא שלי אשר יצאו לאור בשנת תר"ן לפ"ק בספר „שי למורה" אשר הובל שי לרבנו הגאון מהור"ר עזריאל הילדעסהיימר נר"ו ביום מלאת לו שבעים שנה לימי חייו. הטעם אשר מנעני אז להדפיס מאמרים רבים מלקוטי אשר לקטתי בטל כעת עתה אחרי אשר עברו זה שבע שנים והמדרש הגדול עודנו לא יצא לאור; ועל כן אמרתי באשר כי הלקוטים אשר שמתי לפניכם בראשונה מעטים המה, אוסיפה לכם כיום הזה עוד מספר כהמה, ובהצטרף יחד ב' חבורי תמצאו רוב מאמרי מכילתא דר' ישמעאל לס' דברים הנמצאים במדרש הגדול. — על אודות המדרש הגדול הזה (כ"י בית עקד הספרים אשר למלך יר"ה בבערלין Ms. Or. 1204—1208) כבר מלתי אמורה בחלק אשכנזי של לקוטי מכילתא שלי צד III, שי למורה צד 85 (ועיין עוד מ"ש הח' קאהוט במכתב חדשי של הח' בראגן שנת 1894—95 צד 390, ומ"ש החכם שטיינשניידער בספרו על הכ"י העבריים של ב"ע הספרים הנ"ל חלק ב' צד 8). שם הוכחתי ג"כ בראיות ברורות כי לבעל מדרש הגדול היה מדרש תנאים לספר דברים, אשר שמו הראוי לו הוא: **מכילתא לספר דברים** (עמ"ש במאמרי הנ"ל צד IX, שי למורה צד 91); אך מסדר המכילתא הזאת לקח רק רובי מאמריו ממכילתא דר' ישמעאל ומיעוטם העתיק ממדרש דבי ר' עקיבא. עוד הוכחתי שם שגם בעל ספרי דבי רב לס' דברים השתמש במכילתא דר' ישמעאל, אבל רובי אמרותיו לקח ממדרש של בית ר' עקיבא ומיעוטן מדבי ר' ישמעאל. וע"י ליקוטי בתר לקוטי אלה עוד תחזקנה ראיותי, ואיני צריך להוסיף דבר למי אשר קרא בעין פקיחא מאמרי הנ"ל וגם ספרי: „צור איינלייטונג אין דיא האלאכישען מדרשים" אשר יצא לאור בשנת תרמ"ח לפ"ק. ורק בקצור ארמוז, כי כל המאמרים הנמצאים בלקוטים האלה המסכימים עם המכילתא לס' שמות או עם הספרי לבמדבר הם בלתי ספק לקוחים ממדרש דבי ר' ישמעאל, וכן המאמרים אשר נמצאו בהם שמות התנאים: אבא חנון, ר' יאשיה, ר' יונתן, ר' נתן, ר' סימאי, ר' שמעון עם שם אביו (בן יוחאי), או אשר יש בהם אחד מהלשונות: למה נאמר לפי שהוא אומר (שנאמר), שומע אני, אם אמרת כן ענשת מן הדין, עד שלא יאמר יש לי בדין, שנה עליו הכתוב לפסול, אני אקרא, וכן המאמרים שמשתמשים במדות של ר' ישמעאל בכלל ופרט וכלל וכדומה — כל אלו המאמרים מקורם ויסודתם במדרש דבי ר' ישמעאל וכתבתי אודות דבר זה די באר בספרי „צור איינלייטונג" צד 38 עד 44. —

וזאת לדעת כי נספחו כמה מאמרים אל לקוטי אשר העתיק בעל מה"ג מן הש"ס בבלי או מיד החזקה של הרמב"ם ז"ל, כאשר יראה הרואה בהערותי, כי שם ציינתי בכל מקום מקורי המאמרים. ובהשקפה הראשונה אך למותר יחשב לספח מאמרים כאלו אל לקוטים ממכילתא; אך דרכו ותהלוכותיו של בעל המדרש הגדול הסבוני לחבר פעמים מספר עם לקוטי דברים אשר לא ממכילתא לוקחו. — כי הנה בעל מה"ג אף שדרכו ברוב מקומות לצרף אל הכתוב המדרש של התנאים, מ"מ באיזה מקומן של כתובים עזב לשון המדרש ותפס לשון תלמוד בבלי או לשון הרמב"ם בספר היד שלו, או מפני שרוצה להכריע ההלכה כדברי התלמוד או הרמב"ם שחולקין על המדרש, או מפני שתפס לשון קצרה וברורה של הרמב"ם שעולה כאחד עם דברי המדרש. ומעתה ברוב מקומות שנמצא בלקוטי מאמר מן התלמוד או מן הרמב"ם כנראה השמיט שם בעל מה"ג מאמר המכילתא ויבא תמורתו מאמר זה, ועל כן אמרתי טוב לאחוז גם אני מאמר התמורה מלהניח במקום הזה פרצה, שיהיו קצת דברי הכתוב בלא מדרש כלל. וכמה פעמים אחז בעל מה"ג בתחילה לשון המדרש ולבסוף לשון הרמב"ם, וכנראה שם לפי הענין דברי הרמב"ם והמדרש עולים כאחד. חוץ מזה ימצא הקורא קצת תועלת במה שהציג בעל מה"ג כמה פעמים מאמר הש"ס ומאמר המדרש זה לעומת זה, ועל כן חשבתי לתת גם אני למאמר הש"ס המובא במה"ג מקום בלקוטי, ובאשר כי הוספות כאלה הלא מצער הנה, לא לגרעון תחשבנה לי. —

ולענין ההערות אשר העירותי שמרתי דרכי מקדם בלקוטי מכילתא שלי, כי כל משכיל יודע, אשר פעמים רבות מראה מקום לעיין שם ושם מבאר יותר מביאור רחב, ואין צורך לביאור אם המאמר מבואר היטב במקום אחר; אך במקום אשר צריך ביאור לא נמנעתי מלחוות פירושי כפי הצורך לענ"ד. גם הגהתי המאמרים הצריכין תקון לפי דעתי הקלושה, אך לא שלחתי את ידי בגוף הלשון של הכ"י, כי אם מה שמחקתי הסגרתי בשני חצאי עגול (כזה) ומה שהוספתי הצגתי בשני חצאי מרובע [כזה]. ושמרתי נ"כ דרכי הכתיבה שבכ"י כגון „חאט" במקום „חטא" „כוח" במקום „כח". ודע דבכ"י ברוב המקומות הביא הכתובים מנוקדים והנקוד הוא שלא כדרך נקוד שלנו (וכמה פעמים בנקוד בבלי). אך לא רציתי להעתיק הנקוד של הכ"י בכל המקומות, כי דבר זה לא הקימותי לי למטרה בהוצאת לקוטי, ורק במקום אחר (בצד 3) הדפסתי נקוד הכ"י לדוגמא, אולי יראה הרואה ויחקור אחר הנקודה הזאת בפנים בכ"י מה"ג וימצא דברי חפץ. ויהי נועם וגו' ומעשה ידינו כוננהו.

הק' דוד צבי האפפמאנן.

פרשת ואתחנן.

(דברים ג, כג) ואתחנן אל ה׳ אמר ר׳ מאיר כיון שידעו ישראל שאמר הקב״ה למשה הגיע זמנך ליפטר מן העולם נתקבצו אליו כל ישראל ואמרו לו רבינו משה כשהותא) בינינו היינו כולנו מתענגין ומשליכין יהבינוaא) עליך עכשיו מי יעמד לנו אחריך ומי יגדור פרצותינוב) ועל מי אתה מניחנו השיבם ואמר להם אל תבטחו בנדיביםג) עד שאדם נותן בטחונו על בשר ודם ומבקש ממנו שיושיעו יושיע עצמו מן המיתה תחלהד) אל יהי לכם בטחון אלא במי שאמר והיה העולםה) ב״ה שהוא חי וקיים לנצח שנאמר בטחו בה׳ עדי עדו) ואומר בטחו בו בכל עת עםז) בין שאתם חוטאין ובין שאתם זוכיןח) שפכו לפניו לבבכםז) בתשובה מיד השיבו ישראל ואמרו אלהים מחסה לנו סלהז): ד״א אמר משה לישראל עד עכשיו הייתי מתפלל עליכם ומבקש בעדכם רחמים מיכן ואילך כל אחד ואחד זכותו תעמוד לו והרי אני מבקש על עצמי לכך נאמר ואתחנן אל ה׳: ד״א ואתחנן אל ה׳ אעפ״י שאמר הקב״ה וצו את יהושע וחזקהו ואמצהו כי הוא יעברט) לא נתיאש מן הרחמים אלא עמד והתחיל מבקש על עצמו מושלו משל למה הדבר דומה לחולה שהוטל על המטה וישב וכתב דיאתיקיי) לבניו והעמיד להן אפוטרפוסיא) ואע״פ כן היה מבקש על עצמו שמא יתרפא מחליויב) לכך נאמר ואתחנן אל ה׳: ד״א ואתחנן אל ה׳ מלמד שהסדיר משה חמש מאות וחמש עשרה תפלות מנין ואתחנןיג) והיא מנין טלפי החיות שנאמר ורגליהם רגל ישרהיד) מנין ישרה חמש מאות וחמש עשרה כנגד ואתחנן עד שעלת תפלתו למרום ונתקבל ואמר לו עלה ראש הפסגהטו) ושנים הן שעסקו בתפלה והועילו משה רבינו וחזקיהו ויש אומרים אף חנה שנאמר ויתפלל יונה אל ה׳ אלהיוטז) ואומר ותבוא אליך תפלתייז).

(כד) ה׳ אלהים אמר לפניו רבונו של עולם עשה עמי במדת רחמים ואם בא אתה עלי במדת הדיןיח) יש לי דין שהרי הכתבת בתורתך על ידי ביומו תתן שכרויט) ואני נצטערתי ארבעים שנה במדבר עם ישראל ולא נתת לי שכריכ) ועכשיו אתה אומר לי לא תעבור את הירדן הזהכא): אתה החלת להראות אמר לפניו רבונו של עולם הואיל והתחלת להראני מקצתה הראיני כולה משל למלךכב) שגזר

יעיר בְּבֹקֶר.

א) כמו כשהיית. aא) יהבינו, משאנו, עיין ראש השנה כ״ו ע״ב וב״ר ס״פ ע״ט. ב) יגדור פרצותינו, עי׳ ב״ב ל״א ע״ב. ג) תהלים קמ״ו ג׳. ד) כמ״ש אח״כ תצא רוחו ישוב לאדמתו. ה) הוא פירוש של שם הויה, מהוה העולם. ו) ישעיה כ״ו, ד׳. ז) תהלים ס״ב, ט׳. ח) בכל עת קדרים. ט) דברים ג׳ כ״ח. י) לשון יוני διαθήκη צוואה. יא) ל״י ἐπίτροπος ממונה על נכסי יתומים (פֿארמונד). יב) עי׳ תנחומא פי׳ ד׳. יג) וכן בדברים רבה פי״א פי׳ י׳. יד) יחזקאל א׳ ז׳. טו) דברים ג׳ כ״ז. טז) יונה ב׳ ב׳. יז) שם ח׳. יח) עי׳ ספרי ר״פ כ״ז. יט) דברים כ״ד, ט״ו. כ) עי׳ דברים רבה פי״א פי׳ י׳. כא) דברים ג׳, כ״ד. כב) כל זה

על בנו שלא יכנס לפתח פלטורין שלו נכנס פתח ראשון שתקו לו שני ושתקו לו שלישי זעפו בו אמר לו דייך עד כאן כך בשעה שבא משה וכיבש [שני] עממים סיחון ועוג ונתנם לראובני ולגדי ולחצי שבט המנשי אמר דומה שלא נגזרה גזירה אלא על תנאי ואין אנו מנודין[כג] אלא על תנאי לכך היה עומד ומבקש כל אותן תחנות ובקשות עד שאמר לו רב לך: את גדלך אמר לפניו רבונו של עולם אימתי אתה מתגדל בעולמך בשעה שאתה כובש על מדת הדין[כד] שנאמר מי אל כמוך נושא עון[כה].

(כה) ואראה את הארץ הטובה ארץ ששיבחתי אותה לישראל ואמרתי להן כי ה׳ אלהיך מביאך אל ארץ טובה[כו] אמר לו הקב"ה הלא מן הים אתה צפית שאין אתה נכנס לתוכה שנאמר תביאמו ותטעמו[כז].

(כו) רב לך אמר לו הרבה ממה שבקשת נתון לך אלו היית נכנס לארץ ישראל היית נכנס לתוך בני אדם מתים[כח] ובני אדם מתים קוברין אותך ועכשו את נכנס לתוך מלאכי שרת ומלאכי שרת קוברין אותך שנאמר וימת שם משה עבד ה׳ בארץ מואב על פי ה׳[כט]: ד"א רב לך אמר לו הרבה ממה שבקשת נתון לך אלו היית נכנס לארץ ישראל לא היית מספיק לראותה כל ימיך ועכשו הריני מראה אותך כלו באצבע שנאמר ויראהו ה׳ את כל הארץ ואת נפתלי ואת הנגב[ל] מלמד שאמר לו זה חלקו של יהודה וזה הלקו של בנימין וזו ארץ אפרים וזו ארץ מנשה: ד"א רב לך אמר לו הרבה ממה שבקשת נתון לך אלו היית נכנס לארץ היית נקבר בקבר מעשה אדם ובארון מעשה אדם ועכשו את נקבר בקבר מעשה שמים ובארון מעשה שמים שנאמר וירא ראשית לו כי שם חלקת מחוקק ספון[לא] אין ספון אלא מצויר שנאמר וספון בארז ומשוח בששר[לב]: ד"א רב לך אמר לו הרבה נסים ונפלאות עשיתי על ידך עכשו ארכי[לג] של יהושע דוחקת לפני[לד] שבשעה שבראתי את עולמי בראתי אותו אורכיות אורכיות[לה]: ד"א רב לך דייך שלא שלט בך יצר הרע ולא עוד אלא שאין אני מוסרך ביד מלאך המות אלא אני בעצמי מיטפל בך:

(כז) וראה בעיניך אמר לו הקב"ה אברהם אמרתי לו קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה[לו] אבל אתה וראה בעיניך: ר׳ חנינה בן יעקב[לז] אומר חביבה ראייתו של אברהם אבינו יתר מראייתו של משה שאברהם לא ליבטוהו[לח] ומשה ליבטוהו באברהם נאמר שא נא עיניך וראה מן המקום אשר אתה שם[לט] ובמשה הוא אומר עלה ראש הפסגה ושא עיניך עלה הבט וראה: כי לא תעבר את הירדן הזה כיון שביקש כל אותן בקשות ותחנות אמר רבון העולמים גזרת גזירה עלי שלא אכנס לה מלך[מ] שנאמר לכן לא תביא את הקהל הזה[מא] אכנס לה הדיוט אמר לו אין המלך נכנס בהדיוט אמר לפניו רבונו של עולם כלום נגזרה גזירה אלא שלא אכנס לה מלך ולא הדיוט אכנס לה במחילה של קסריון[מב] שתחת פומיוס[מג] אמר לו

המאמר במכילתא בשלח מס׳ דעמלק פ"ב, וכאן סוף עיקר מקומו. כג) במכ׳ גר׳ נידונין. כד) עי׳ יומא פ"ט ע"ב. כה) מיכה ז׳, י"ח. כו) דברים ח׳, ז׳. כז) שמות ט"ו, ט"ז, וע׳ רש"י ומכילתא שם, וע׳ פסיקת׳ רבתי פי׳ ט"ו (פ"ט, ע"ב). כח) העתידין למות. כט) דברים ל"ד, ה׳. ל) שם א׳ ב׳ ג׳. לא) דברים ל"ג, כ"א. לב) ירמיה כ"ב, י"ד. לג) ל"י ἀρχή ממשלה. לד) עי׳ דברים רבה פ"ב פי׳ ה׳. לה) עי׳ רבה לרות א׳ ג׳. לו) בראשית י"ג, ט"ז. לז) זה המאמר איתא במכילתא בשלח מס׳ דעמלק פ"ב ושם גר׳ ר׳ חנינא בן עקביא, וחסר שם דעת הת"ק. לח) לא עיכוהו. לט) בראשית י"ג, י"ד. מ) כל זה המאמר במכילתא שם. מא) במדבר כ׳, י"ב. מב) היא Caesarea Philippi. מג) במכ׳ גר׳ פמים ובמ"א פניים והיא Paneas.

ושמה לא תבוא[מד]) אמר לפניו רבני נגזרה גזרה שלא אכנס לה לא מלך ולא הדיוט ולא במחילה של קסריון שתחת פומיוס אם אמות יעברו עצמתי אמר לו כי לא תעבור את הירדן הזה [ר' שמעון בן יוחי אומר[מה]) אינו צריך והלא כבר נאמר כי אנכי מת בארץ הזאת ואינני עובר את הירדן][מו]) וכי מת יכול לעבור אלא כך אמר לו אף עצמותיך לא יעברו את הירדן:

פרשת ראה.

(יב, כז) ועשית עלתיך הבשר והדם על מזבח ה' אלהיך למה נאמר לפי שנאמר מזבח אדמה תעשה לי וזבחת עליו[מז]) יכול שתהא זביחה בראש המזבח ת"ל ועשית עלתיך הבשר והדם על מזבח ה' אלהיך בשר ודם על מזבח ה' אלהיך ואין זביחה על מזבח ה' אלהיך אם כן למה נאמר עליו בסמוך לו[מח]) כענין שנאמר ועליו מטה מנשה[מט]) מנין לא יכולתה להקטיר על גבי המזבח הקטיר על גבי אדמה[נ]) ת"ל מזבח אדמה תעשה לי: ר' יוסי אומר[נא]) ארי הוא אומר ביום ההוא קדש הַמֶּלֶךְ אֶת תוך הֶחָצֵר כִּי מִזְבַּח הַנְּחֹשֶׁת אֲשֶׁר לִפְנֵי ה' קָטֹן מֵהָכִיל[נב]) וכי מיכן אנו למדין שהוא קטן[נג]) והלא כבר נאמר אֶלֶף עֹולֹות יַעֲלֶה שְׁלֹמֹה עַל הַמִּזְבֵּחַ[נד]) ההוא[נה]) כשאתה בא לחשבון אמות ולמנין עולות הרי הוא גדול מזה אם כן למה נאמר קטן נפסל כאדם שאומר כהן קטן הוא: ר' יהודה אומר מזבח שעשה שלמה קטן היה ודאי[נו]) ומקטיר בעזרה היה שכל עזרה כשרה להקטיר: ומנין שאם היו אימורים מרובים וקמצים מרובים ונסכים מרובים עושה להן הבערה אחת שתחזיק את כולן ת"ל וזבחת עליו[נז]) מיכן הוסיפו עליו שש אמות על שש כשעלו מן הגולה[נח]):

(יג, ז) נלכה ונעבדה אלהים אחרים מיכן אמרו[נט]) המסית שהסית בין בלשון רבים בין בלשון יחיד הרי זה נסקל כיצד האומר אעבוד אלך ואעבוד נלך

מד) נ"ל ושמה לא תעבור, דברים ל"ד, ד'. מה) הוספתי זאת עפ"י הסמכ'. מו) דברים ד', כ"ב. מז) שמות כ', כ"ד. מח) עי' לקוטי מכילתא הערה ק', מנחות נ"ו ע"א, פסחים ס"ג ע"ב. מט) במדבר ב' כ'. ומאמר זה נמצא כמעט מלה במלה במכילתא דר' שמעון בן יוחי שנעתקה במדרש הגדול לפסוק זה בס' שמות. (ועי' מכילתא בחדש פי"א) ופליג אמתני' דריש פ"ו דזבחים עיי"ש ובגמרא, ועי' ספרא לויקרא א' י"א. נ) שמא כר' יהודה דאמר כל העזרה מקודשת להקטר חלבים (זבחים ס' ע"א). נא) עי' מאמר זה בזבחים נ"ט ע"א, ובמכילתא בחדש פי"א הוא קטוע. נב) מלכים א', ח', ס"ד. נג) כלומר האיך אפשר לומר שהיה קטן ממש. נד) כך נקוד בכתב יד. נה) מלכים א', ג', ד'. נו) כלומר קטן ממש ובש"ם שם: דברים ככתבן דברי ר' יהודה. נז) עי' ספרא צו פרק ב': מנין שיעשה את המערכה גדולה כדי שתקבל את כל העולות ת"ל עליה וכו' כל הקטרות יהיו עליה. נח) לע"ג דבמתני' דמדות פ"ג מ"א איתא בהדי' כשעלו מן הגולה הוסיפו עליו ד' אמות מן הצפון וד' אמות מן המערב. והנה כאן משמע דהוסיפו משום דלא ספק ובש"ם זבחים ס"א ע"ב נאמר טעם זה מרב יוסף מתחילה ואח"כ חזר בו. נט) לא נתפרש מהיכן מוכח דגם בלשון יחיד חייב דהא כאן לשון רבים כתיב נלכה ונעבדה ונ"ל דכיון דגלי קרא לקמן גבי מדיח את הרבים דאינו חייב אלא במדיח בלשון רבים, א"כ כאן גבי מסית את היחיד מצד הסברא הייתי אומר דאינו חייב אלא בלשון יחיד, וע"כ לא יליף מקרא דנלכה ונעבדה אלא

ונעבוד, אזבח אלך ואזבח נלך ונזבח, אקטר אלך ואקטר נלך ונקטר, אנסך אלך ואנסך נלך וננסך, אשתחוה אלך ואשתחוה נלך ונשתחוה(ס):

(יד) נלכה ונעבדה אלהים אחרים אשר לא ידעתם מיכן אתה למד שאינה נעשית עיר הנדחת עד שידיהוה מדיחיה בלשון רבים ויאמרו להן נלך ונעבוד או נלך ונזבח או נלך ונקטר או נלך וננסך או נלך ונשתחוה או נלך ונקבל באלוה והן שומעין ועבדו וקיבלו באלוה(סא):

(טו) ואת בהמתה לפי חרב למה נאמר לפי שהוא אומר ושרפת באש את העיר ואת כל שללה שומע אני בין דבר שיש בו רוח חיים ובין דבר שאין בו רוח חיים הכל בשריפה ת"ל ואת בהמתה לפי חרב בהמה היתה בכלל ויצאת ללמד מה בהמה מיוחדת שיש בה רוח חיים ואינה נידונית אלא בסייף אף כל דבר שיש בו רוח חיים לא יהא נידון אלא בסייף(סב):

(יז) ואת כל שללה תקבוץ למה נאמר לפי שהוא אומר ושרפת באש את העיר ואת כל שללה שומע אני בין שלל שדרכו לקבץ ובין שלל שאין דרכו לקבץ ת"ל (ושרפת באש) ואת כל שללה תקבוץ ושרפת מי שאינו מחוסר אלא קביצה ושרפה יצא שלל שמחוסר תלישה קביצה ושרפה מיכן אמרו אילנות מחוברין שבתוכה מותרין ותלושין אסורין בורות שיחין ומערות מותרות(סג):

(יח) ולא ידבק בידך מאומה מן החרם להביא שכר [נכסי] ע"ז שיהו אסורין בהנייה והרי הדברים קל וחומר ומה אם שכר נכסי ע"ז אסורין בהנייה קל וחומר לע"ז עצמה:(סד)

(יט) כי תשמע בקול ה' אלה'יך אין לי אלא מה שפירט הכתוב שאר דקדוקי הפרשה מנין ת"ל לשמור את כל מצותיו אשר אנכי מצוך היום(סה):

(יד, א) בנים אתם לה' אלהיכם ר' מאיר אומר חביבין ישראל בין שעושין רצונו של מקום ובין שאין עושין רצונו של מקום הרי הן קרואין בנים(סו) שנאמר

דחייב אף בלשון רבים. ס) רמב"ם ה' ע"ז פ"ה ה"ב, ועיין סנהדרין פ"ז סוף משנה י' ובפירושי שם שהבאתי ראיה מספרי פי' נ"א ומירושלמי דמתני' בנישת מיירי וכן פירש התפארת ישראל אמנם ממכילתא שלנו נראה דפירש דאמסית קאי, ואחריה נמשך הרמב"ם, ומה שהקשה הכ"מ האיך יתחייב המסית אם אומר אעבוד כבר יישב הג' מו"ה וואלף באסקאוויטץ בטוב טעם בספרו סדר משנה. סא) רמב"ם ה' ע"ז פ"ד ה"ה. ודע דעל מה שפסק הרמב"ם פ"ה מה' ע"ז ה"ב המסית את רוב אנשי העיר הרי זה מדיח ואינו נקרא מסית כתב המגדול עוז וז"ל: במכילתא ובספרי ע"כ, ומכאן נראה שהיה לבעל מגדול עוז מכילתא לדברים, וכן משמע ממגדול עוז לה' סנהדרין פ"ג ה"ח אמנם כתבתי במקום אחר כי מה' סנהדרין אין ראיה שהיה לבעל מ"ע מכילתא משום דבספר המצות מצוה רפ"ד מביא הרמב"ם אותו המאמר בשם ספרי ואפשר דהמ"ע אגב ריהטא כתב מכילתא תחת ספרי, ועכשיו שראיתי שהמ"ע מביא כאן מכילתא וספרי יחד ע"כ נ"ל דהיה לו להמ"ע מכילתא לדברים. סב) הרמב"ם פ"ד מה' ע"ז ה"ו פסק והורגין כל נפש חיה אשר בה וכתב הכ"מ מקרא מלא הוא ואת כל בהמתה וה"ה לשאר נפש חיה ואפשר דמכל נפקא ותמוה דאגב ריהטיי לא דק דלא כתיב כל גבי בהמתה. ועכשיו שזכינו למכילתא שלנו אנו רואין דילפינן זה מדבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל ללמד. סג) סנהדרין קי"ג ע"א, ועיין רמב"ם ה' ע"ז פ"ד הי"ג, ומיושב בזה קושי' הכ"מ דלמה בשער שהוזכר בגמ' תקבוץ ושרפת לא הזכירו רבינו וגבי אילנות שלא הוזכר בגמ' הזכירו רבינו, דפשוט דהרמב"ם נמשך אחר מכילתא שלנו. סד) ע' רמב"ם פ"ד מה' ע"ז ה"ב. סה) וכן דרש לקמן הערה קכט. סו) עיין ספרי

ויראה ה׳ וינאץ מכעס בניו ובנותיו ויאמר אסתירה פני מהםסז) אלא שהפרש בין עושין רצונו של מקום ובין שאין עושין רצונו שכשהן עושין רצונו של מקום הרי הוא מיחד שמו עליהן וקורא אותן בנים שנאמר בנים אתם לה׳ אלהיכם: ולא תשימו קרחה בין עיניכם מנין לעשות הראש כבין העינים הרי הוא אומר בכהנים לא יקרחה קרחה בראשםaסז) הכהנים בכלל היוסח) ולמה יצאו מן הכלל ללמד מה הכהנים עשה בהן את הראש כבין העינים בקרחה אף ישראל דין הוא שנעשה בהן את הראש כבין העיניםסט): או מה כאן בין עיניכם אף להלן בין עיניכםע) אמור לא בא כאן בין עיניכם ונאמר להלן בין עיניכם אלא ללמד על התפלין שנאמר בהן והיו לטטפת בין עיניכםעא) נאמר כאן בין עיניכם ונאמר להלןעב) בין עיניכם מה בין עיניכם האמור להלן על גבוה שבראש אף בין עיניכם האמור כאן על גבוה שבראשעג) והרי הדברים קל והומר מה אם כתובין המתלמדיןעד) הרי הן למדין זה מזהעה) קל וחומר ללמידיןעו) שילמדו זה מזהעז):

(ב) בך בחר ה׳ אלהיך אין לך אומה ששלחה ידה בישראל אלא והקב״ה פורע ממנה מצרים אמרו כל הבן הילוד היאורה תשליכוהועח) כת׳ בהן וניער פרעה וחילו בים סוףעט): סנחריב הירף וגידף שנאמר מי בכל אלהי הארצותפ) אמר לו הקב״ה את מי הרפת וגדפתפא) ויצא מלאך ה׳ ויך במחנה אשורפב) היאך הכם כאדם שהוא שותה כוס וזו היא גבורתו של הקב״ה: נבוכדנצר כתיב ביה אכלני הממני נבוכדנצר מלך בבלפג) וכתב בו ופקדתי על בל בבבלפד): אדום שהיא בוזזת את ישראל כת׳ בה ולא יהיה שריד לבית עשופה) אמר הקב״ה לאומות העולם שוטים שבעולם אם נגע אדם בבנו של מלך כלום יש לו חיים בעולם וישראל הלא נקראו בנים שנאמר בנים אתם לה׳ אלהיכם נוגעים אתם בהם ואני מניה אתכם והלא כת׳ כי הנוגע בכם נוגע בבבתפו) עינו לא נאמר אלא
ד

כאן. סז) דברים ל״ב, י״ט—כ׳. aסז) ויקרא כ״א, ה׳. סח) תחלת מאמר זה כבר הבאתי בחלק האשכנזי של ספרי לקוטי מכילתא צד VI ולא נשנה כאן אלא מפני סופו. סט) בספרי יליף זאת מגז״ש דקרחה קרחה וכן בת״כ פ׳ אמור ובקידושין ל״ו ע״א. אמנם תנא דידן דריש לה מדבר שהיה בכלל וכו׳ ואפשר דלא ס״ל הגז״ש משום דאינו מופנה כמ״ש באריכות בספרי „זור איינלייטונג אין דיא האלאכישען מדרשים" צד 6 עיי״ש. ע) דבראשם דכתיב גבי כהנים היינו בין העינים, וע״כ צריך לומר כן דאל״ה למה כתיב כאן לשון בין עיניכם. ואי קשיא א״כ למה יצאו הכהנים מן הכלל י״ל דהא בלא״ה קשה ליכתוב רחמנא כאן ולא תשימו קרחה בראשיכם ולא בעינן קרא דגבי כהנים אלא ע״כ קרא דכהנים אצטריך משום טעמא אחרינא (עיין מ״ש הכתב והקבלה והרי״ר ש״ר הירש בפירושיהם שם). עא) דברים ו׳ ח׳. עב) גבי קרחה. עג) וכן הוא במכילתא מס׳ דפסחא פי״ז ובמנחות ל״ז ע״ב. אמנם בספרי פי׳ ל״ה שתם כר׳ יהודה דיליף של ראש משל יד. — ומעתה כיון דיש לנו טעם נכון למה כתיב כאן בין עיניכם דהיינו ללמד על התפלין צריך לפרש קרא דבראשם דכתיב גבי כהנים כפשטא דהיינו כל הראש וילפינן ישראלים מכהנים דכל הראש כבין העינים. עד) היינו כתובין דתפלין המתלמדין בגז״ש מקרחה דבין עיניכם בגובה של ראש. עה) דילפינן של יד משל ראש במה מצינו דגם בשל יד מניחין על גובה של יד כדאיתא במכילתא ובמנחות שם. עו) אפשר דצריך להגיה למלמדין דהיינו דברים שנאמרו בקרחה המלמדין על התפלין. אך אפשר לקיים הגירסא דילן ופי׳ ללמידין היינו כתובים דקרחה שהכל נאמר בהן בפירוש וראויין ללמוד זה מזה משום דאינו למד מן הלמד. עז) שילמד ישראל מכהנים לעשות כל הראש כבין העינים וכהנים מישראל דאין חייבין אלא על המת. עח) שמות א׳, כ״ב. עט) תהלים קל״ו, ט״ו. פ) מלכים ב׳, י״ח, ל״ה. פא) שם י״ט, כ״ב. פב) שם ל״ה. פג) ירמיה נ״א, ל״ד ושם כתיב נבוכדראצר. פד) שם מ״ד. פה) עובדי׳ א׳, י״ח. פו) זכריה ב׳ י״ב. פז) תהלים ל״א, ט״ו. פח) ישעיי ס״ג, ט׳.

בבבת עינו כאדם שאין לו אלא עין אחת בלבד והיא חביבא עליו ביותר וכל הנוגע בה מיצר לו עד נפשו כך אמר הקב"ה כל המצר לישראל כאלו הוא מצר לפני שנאמר עמו אנכי בצרהפז) ואומר בכל צרתם לא צרפח). **להיות לו לעם סגלה** אם יכנס אדם לגנו של מלך ליטול סגולתו אין הורגין אותו? והם גנו של מקום שנאמר אל גנת אגוז ירדתיפט) או אם יכנס אדם לביתו של מלך ליטול סגולתו אין הורגין אותו? כך ישראל הן סגולתו של הקב"ה שנאמר להיות לו לעם סגלה: ד"א **בך בחר ה' אלהיך** למה נאמר לפי שהוא אומר כי יעקב בחר לו יהצ) (ישראל) ואין אנו יודעין אם יה בחר ביעקב ואם יעקב בחר ביה ת"ל בך בחר ה' ומנין שאבינו יעקב בחר במקום שנאמר לא כאלה חלק יעקבצא): **להיות לו לעם סגלה** למה נאמר לפי שהיא אומר ישראל לסגולתו ואין אנו יודעין אם ישראל עושין למקום סגולה ואם המקום עושה להן סגולה לישראל ת"ל (ישראל לסגולתו) [להיות לו לעם סגלה]: כיוצא בו אתה אומר ואת רסן בין נינוה ובין כלח היא העיר הגדלהצב) ואין אנו יודעין אם רסן היה הגדולה ואם נינוה היא הגדולהצג) ת"ל ונינוה [היתה] עיר גדולה לאלהיםצד): כיוצא בו אתה אומר ולשם ילד גם הוא אבי כל בני עבר אחי יפת הגדולצה) ואין אנו יודעין אם שם הוא הגדול ואם יפת הוא הגדולצו) ת"ל אלה תולדות שם שם בן מאת שנהצז). כיוצא בו אתה אומר אל ירע בעיניך על הנער ועל אמתךצח) ואין אנו יודעין אם לשילוחצט) אם למעשהק) ת"ל כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולהצח): כיוצא בו אתה אומר ויאמרו לו מצאנו מיםקא) ואין אנו יודעין אם מצאו ואם לא מצאוקב) ת"ל ויקרא אותה שבעהקג) מכל מקוםקד): כיוצא בו אתה אומר וישר אל מלאך ויוכל בכה ויתחנן לוקה) ואין אנו יודעין אם יעקב בכה למלאך ואם המלאך בכה ליעקבקו) ת"ל ויאמר שלחני כי עלה השחרקז): כיוצא בו אתה אומר אבנים שחקו מיםקח) ואין אנו יודעין אם מים שחקו אבנים ואם אבנים שחקו מים ת"ל תשטף ספיחיה עפר ארץקט): כיוצא בו אתה אומר הן יקטלני לו איחלקי) ואין אנו יודעין אם איחל אם לא איחלקיא) שאם אין אני מיחל לו היאך אני מצוהקיב) לו ת"ל עד אגוע לא אסיר תמתי ממניקיג) כיוצא בו אתה אומר בשנת מות המלך עזיהו ואראה את ה' יושב על כסא רם ונשאקיד) ואין אנו יודעין אם הכסא רם ונשא ואם המקום ת"ל כי כה אמר רם ונשא קטו): כיוצא בו

פט) שה"ש ו', י"א. צ) תהלים קל"ה, ד'. צא) ירמי' י', ט"ז. צב) בראשית י', י"ב. צג) יומא י' ע"א, ב"ר פל"ז. צד) יונה ג', ג'. צה) בראשית י', כ"א ע' רש"י שם. צו) ב"ר פל"ז, עיי"ש. צז) בראשית י"א, י'. צח) בראשית כ"א, י"ב. צט) אם הקב"ה אמר לו שיגרש את האמה ואת בנה. ק) או מפני שהרע הדבר בעיני אברהם שילא בנו לתרבות רעה (עיין רש"י) אמר לו הקב"ה שיעשה מעשה ויחזיר את בנו למוטב. קא) בראשית כ"ו, ל"ב. קב) ב"ר סוף פ' ס"ד והמפרשים פירשו בדוחק גדול, והרש"ש כתב דיש לו שהוא נשמט במקום לא עיי"ש ראיותיו, ועי' ברטנורא סוטה פ"ה מ"ה. אמנם אפשר דהמדרש פליג כאן על המסורה כמו שמצינו הרבה פעמים, עיין תשו' ריב"ש סי' רפ"ד ותשו' המיוחסות להרמב"ן סי' רל"ב ותשו' מהרי"ו מינץ סי' ק' וחידושי ר"ן לסנהדרין דף ד' ע"א ד"ה קרנת קרנת והפלאה שבערכין ערך מלא והגהות ר"ע איגר לשבת נ"ה ע"ב. וכן תרגמו השבעים כאילו כתיב לא מצאנו מים. קג) בראשית כ"ו, ל"ג. קד) אפשר דצ"ל מצאו מים והכותב כי בראשי תיבות מ"מ (מצאו מים) והמעתיק טעה וקרא: מכל מקום. קה) הושע י"ב, ה'. קו) חולין צ"ב ע"א. קז) בראשית ל"ב כ"ז. קח) איוב י"ד, י"ט קט) שם. ולשון שטיפה נופל אמים, א"כ המים שחקו אבנים, ועי' קידושין ל' ע"ב. קי) איוב י"ג, ט"ו. קיא) משום דלא כתיב ולו קרי. קיב) אולי צ"ל מצפה, ופי' יחל כמו ייחול לבבנו (ברכות ע"ז ע"ב) שהוא תאות לבבנו ואמר אם אין אני מיחל לו, שאין אני מתאוה לו, האיך אני מצפה לו. קיג) איוב כ"ז, ה' ועיין סוטה פ"ה, מ"ה. קיד) ישעי' ו', א'. קטו) שם נ"ז, ט"ו.

אתה אומר ולו נתכנו עלילות(קטז) ואין אנו יודעין אם נתכנו עלילות אם עלילות לא היו מכוונות(קיז) ת״ל יודיע דרכיו למשה לבני ישראל עלילותיו(קיח) אף כאן אמר להיות לו לעם סגלה ואין אנו יודעין אם ישראל עושין למקום סגלה ואם המקום עושה להן סגלה לישראל ת״ל (ישראל לסגולתו) [להיות לו לעם סגלה]:

(ג) לא תאכל כל תועבה(קיט) בפסולי המוקדשין הכתוב מדבר נאמר כאן תועבה ונאמר להלן(קכ) תועבה מה תועבה האמורה [להלן] בפסולי המוקדשין הכתוב מדבר אף תועבה האמורה כאן בפסולי המוקדשין הכתוב מדבר(קכא) ר׳ אליעזר בן יעקב(קכב) אומר מנין לצורם באוזן הבכור ואכל ממנו שעובר בלא תעשה ת״ל לא תאכל כל תועבת: רבי אומר לא תאכל כל תועבה כל שאחרים מתעבין(קכג).

(ז) טמאים הם לכם וחשובין לאחרים מיכן היה ר׳ שמעון בן יוחי אומר הגמל והארנבת והשפן והחזיר צריכן מחשבה בכל מקום(קכד):

(דברים טו, א) מקץ שבע שנים תעשה שמטה למה נאמר לפי שהוא אומר שש שנים תזרע שדך ושש שנים תזמר כרמך(קכה) אין לי אלא שהן עושין שמטת הפירות ומנין שהן עושין שמטת הכספים ת״ל מקץ שבע שנים תעשה שמטה מגיד הכתוב שכשם שהן עושין שמטה לפירות כך הן עושין שמטה לכספים: יכול יעשו שני שמטין אחת שמטת הפירות ואחת שמטת הכספים(קכו) ת״ל קרבה שנת השבע שנת השמטה(קכז) והלא בידוע ששנת השבע היא שנת השמטה ושנת השמטה היא שנת השבע ומה ת״ל קרבה שנת השבע שנת השמטה אלא שנת השמטת הפירות היא שנת השמטת הכספים:

(ב) לא יגש את רעהו זה הגר: ואת אחיו זה ישראל: ד״א(קכח) לא יגש את רעהו פרט לאחרים: ואת אחיו פרט לגר תושב:

(ה) רק אם שמע תשמע בקול ה׳ אלהיך אין לי אלא מה שפירט הכתוב שאר דקדוקי פרשה מנין ת״ל לשמר לעשות את כל המצוה הזאת אשר אנכי מצוך היום(קכט):

(ז) כי יהיה בך אביון למה נאמר לפי שהוא אומר כי פתח תפתח את ידך לו שאם (לו) [לא] היתה בידו אלא פרנסת שעה שומע אני יתננה לעני וילך ויתפרנס בה ת״ל כי יהיה בך אביון את קודם לאחרים(קל):

קטז) שמואל א׳, ב׳, ג׳. קיז) משום דולא כתיב ולו קרי. קיח) תהלים ק״ג, ז׳. — ועיין מאמר זה במדרש שמואל פי׳ ה׳. קיט) מאמר זה עד רבי אומר נמצא ג״כ בספרי ולא נעתק כאן אלא משום דעת רבי שנתחדש במדרש שלנו. קכ) דברים י״ז, א׳. קכא) בספרי הובא מאמר זה בשם אחרים. קכב) בספרי גי׳ ר׳ אליעזר סתם, ועי׳ תוס׳ בכורות ל״ד ע״א ד״ה ומי קנים. קכג) נראה לי לפרש על פי מה דאיתא במסכת כותים סוף פרק א׳: אף על פי שישראל אוכלין כושכוש (משוכנת) ושליל אין מוכרין להם (לכותים) מפני ממכר טעות (שהכותים חושבין אותו לאיסור) וכשם שאין מוכרין להם כך אין לוקחין מהם (כושכוש ושליל) שנאמר כי עם קדוש אתה לה׳ אלהיך כשאתה קדוש לא תעשה עם אחר קדוש למעלה ממך, ע״כ. ומעתה הפי׳ מה שאחרים מתעבין היינו מה שהכותים מתעבין כגון כושכוש ושליל אסור ליקח מהם או אפילו לאכול בפניהם ואחרים היינו כותים, כמו שמפרש רב חסדא בפסחים כ״א ע״א דאחרים היינו כותאי. ועיין נדרים פ״א ע״ב, ועי׳ בענין זה פלפול ארוך בשו״ת שואל ומשיב מהדורא רביעאה חלק ג׳ סי׳ י׳. קכד) עיין עוקצין פ״ג משנה ג׳ ובכורות י׳ ע״א, ושם איתא ר׳ שמעון, וכאן ר״ש בן יוחי כדרך המכילתא כמו שהראתי במקום אחר. קכה) ויקרא כ״ה, ג׳. קכו) שמיטת פירות בשנה אחת ושמטת כספים בשנה אחרת, או שנאמר שמטת כספים יהא ז׳ שנים לכל מלוה ומלוה, עי׳ ספרי. קכז) דברים ט״ו ט. קכח) האי ד״א הוא בספרי. קכט) וכן לעיל הערה סה. קל) עי׳ ב״מ ל״ג ע״א, ועי׳ סנהדרין

(ח) כי פתח תפתח היה ר' יונתן בן יוסףקלא) אומר הנותן מתוך הדוחק סופו ליתן מתוך העושר והחושך מתוך העושר סופו לחשוך מתוך הדוחק שתי ידים הן אחת עליונה ואחת תחתונה העליונה פתוחה ליתן והתחתונה פתוחה ליטול והנותן צריך ליתן הודאה לפני המקום שנותן ואינו נוטל שנאמר כי פתח תפתח [פתח] עד שלא תפתח, פתח ידך ליתן עד שלא תפתח ידך ליטול כדרך שאתה פתח כך פותחין (לו) [לך] יפתח ה' לך את אוצרו הטובקלב) נמצא כל העושה צדקה מרויח לעניים ומרויח לכל העולם כולו: אמר רבי כל מי שהוא עושה צדקה מעוני הקב"ה מכפיל לו פרנסתו ואינו מחסרו דכתיב נותן לרש אין מחסורקלג) אבל מי שיש לו ממון ומעלים עיניו הקב"ה נותן מארה באותו הממון דכתיב ומעלים עיניו רב מארותקלד): וכל מי שהוא נותן צדקה לפועלי תורה הקב"ה שומרו לאלף דור דכתיב וידעת כי ה' אלה' הוא האלהים האל הנאמן שמר הברית והחסד לא' ולשומרי מצותיו לאלף דורקלה) ועל נותני צדקה הוא אומרקלו) רש ואיש תככים נפגשו מאיר עיני שניהם ה'קלז): ואם אינו נותן לו עליהם הכתוב אומר עשיר ורש נפגשו עשה כולם ה'קלח) מי שעשה לזה עשיר יכול לעשותו עני ומי שעשה לזה עני יכול לעשותו עשיר: כיוצא בו תלמיד ששימש את הרב והרב רוצה להשנותו מאיר עיני שניהם ה'קלז) אבל תלמיד ששימש את הרב ואין הרב רוצה להשנותו עושה כולם ה'קלח) מי שעשה לזה חכם סופו לעשותו טפש ומי שעשה לזה טפש סופו לעשותו חכם: ד"א כי פתח תפתח ר' ישמעאל אומר אם היה בן טובים ובוש פתח לו בדברים ואמר לו בני שמא צריך אתה ללוות מיכן אמרו צדקה ניתנת כמלוהקלט): ד"א שאם אין בידך ליתן לו פתח לו בדברים ואמור לו בני תצא נפשי עליך שאין בידי ליתן לך וכן הוא אומר ותפק לרעב נפשךקמ): ד"א שאם אין בידך ליתן לו תן לו את המשכון וילך ויתפרנס בו כדי שיהא מתפרנס בשלו: והעבט תעביטנו ר' ישמעאל אומר למה נאמר לפי שהוא אומר אם כסף תלוה את עמי חובה אתה אומר חובה או אינו אלא רשות ת"ל והעבט תעביטנו חובה ולא רשותקמא): די מחסורו הרי שפגע בעני חייב להשלים לו חסרונוקמב) שנאמר די מחסורו לא היתה יד הנותן משגת נותן לו כפי השגת ידו וכמה עד חמישקמג) נכסיו מצוה מן המובחר ואחד מעשרה בנכסיו בינוני פחות מיכן עין רעהקמד): ד"א די מחסורו יכול אפילו שעהקמה) ת"ל אשר יחסר לו פרנסת יום יום מיכן אמרו אין פוחתין לעני העובר ממקום למקום מככר בפונדיון מארבע סאין בסלע לן נותנין לו פרנסת לינה שבת נותנין לו מזון שלש סעודותקמו):

(ט) קרבה שנת השבע שנת השמטה שלא ימנע מלהלוות בשביל שלא ישמט ממונוקמז): ורעה עינך באחיך האביון ולא תתן לו שלא תאמר אם נותן אני

ש"ד ע"ב דרבנן דרשי מאפס וראב"ש דרש בך בעלמא, וא"כ האי ברייתא אתיי כראב"ש. קלא) דוגמא לזה אמר ר' יונתן באבות פ"ד מ"ט. ומשמע מאבות דר"נ פ"ל דהוא ר' יונתן בן יוסף. קלב) דברים כ"ח, י"ב. קלג) משלי כ"ח, כ"ז. קלד) בקיצור בילקוט משלי שם בשם ר' עקיבא. קלה) דברים ז' ט'. פי' החסד שעושין לאוהביו ולשומרי מצותיו דהיינו לפועלי תורה הקב"ה שומר לאלף דור. קלו) עיין מאמר זה עד ד"א במכילתא יתרו מס' דעמלק פ"ב, וע' תמורה ט"ז, ע"א, ויקרא רבה פל"ד, ד', ושמות רבה פל"א, י"ד. קלז) משלי כ"ט, י"ג. קלח) משלי כ"ב, ב'. קלט) עיין כתובות ס"ז ע"ב. קמ) ישעי' נ"ח, י', ויקרא רבה פל"ד, ט"ו, וע' ב"ב ט' ע"ב מאמר ר' יצחק. קמא) מכילתא משפטים פי"ט. קמב) כלומר ואינו מחוייב להעשירו, רמב"ם פ"ז מה' מתנות עניים ה"ג. קמג) חמישית, כמו שלים היינו שלישית. קמד) רמב"ם שם ה"ה. קמה) די מה שצריך לפרנסת שעה. קמו) פיאה פ"ח, מ"ז. קמז) ע' מנין המצות

לו שמא ארד מנכסי ואהיה מיטלטל ממקום למקום בשביל המזונות ונמצאתי גורם לעצמי מיתה ת״ל והיה מעשה הצדקה שלום(קמח) לעולם אין אדם מעני מן הצדקה ולא דבר רע ונזק נגרר בשביל הצדקה(קמט): והיה בך חטא שלא תאמר בממון חטאתי בממון נפרעין ממני ת״ל והיה בך חטא ממך נפרעין אין נפרעין מממונך(קנ). הא למדת שהמונע מן הצדקה נקרא חוטא שנאמר והיה בך חטא ונקרא רשע שנאמר ורחמי רשעים אכזרי(קנא). ומפסיד ארבעים ושמנה דברים מרחיק עצמו מעשרים וארבע ברכות ומידבק בעשרים וארבע קללות ועליו מפורש בקבלה(קנב) הפקד עליו רשע(קנג): בהשפטו יצא רשע: יהיו ימיו מעטים: יהיו בניו יתומים: ונוע ינועו בניו ושאלו: ינקש נושה לכל אשר לו: אל יהי לו מושך חסד: יהי אחריתו להכריות: יזכר עון אבותיו אל ה׳: יהיו נגד ה׳ תמיד: מפני מה יען אשר לא זכר עשות חסד: ויאהב קללה ותבואהו: וילבש קללה כמדו: ולא עוד אלא שגורם לחרב לבוא לעולם שנאמר כל אלמנה ויתום לא תענון: אם ענה תענה אותו וחרה אפי והרגתי אתכם בחרב דיין שלמונעי צדקה שגורמין לחרב לבוא לעולם: וכל העושה צדקה משתכר בארבעים ושמונה דברים מרחיק עצמו מעשרים וארבע קללות ומידבק בעשרים וארבע ברכות(קנד) ועליו מפורש בקבלה(קנב) הלא פרס לרעב לחמך(קנה): אז יבקע כשחר אורך, וארכתך מהרה תצמח: והלך לפניך צדקך: כבוד ה׳ יאספך: אז תקרא וה׳ יענה: תשוע ויאמר הנני: וזרח בחשך אורך, ואפלתך כצהרים: ונחך ה׳ תמיד, והשביע בצחצחות נפשך, ועצמתך יחליץ, והיית כגן רוה, וכמוצא מים אשר לא יכזבו מימיו: ובנו ממך חרבות עולם, מוסדי דור ודור תקומם, וקרא לך גדר פרץ, משובב נתיבות לשבת: אז תתענג על ה׳, והרכבתיך על במתי ארץ, והאכלתיך נחלת יעקב אביך כי פי ה׳ דבר: הוא מה שברכו יצחק אביו ויתן לך האלהים מטל השמים(קנו) וכל זמן שישראל עושין צדקה אומות העולם מתברכין בשבילן שנאמר והתברכו בזרעך כל גויי הארץ(קנז) וכך אמר הקב״ה לישראל בני כל זמן שאתם מפרנסין את העניים מעלה אני עליכם כאלו לי אתם מפרנסין שנאמר את קרבני לחמי לאשי(קנח) וכי יש לפניו אכילה ושתייה אלא כל זמן שאתם מפרנסין את העניים מעלה אני עליכם כאלו לי אתם מפרנסין שנאמר אחותי רעיתי(קנט) ואין רעיתי אלא זיינתי(קס):

(י) נתן תתן מנין אם נתת פעם אחת תן לו אפילו מאה פעמים ת״ל נתן תתן(קסא): ד״א נתן תתן אין לי אלא מתנה מרובה מתנה מעוטה מנין ת״ל נתן תתן מכל מקום(קסב): ולא ירע לבבך בתתך לו שלא תאמר הריני מבזבז נכסי לאחרים ומחר אני נצרך לבריות ת״ל כי בגלל הדבר הזה יברכך ה׳ אלהיך עשה את שלך והמקום עושה את שלו: שאל פלסופום אחד את רבן גמליאל אמר לו כתוב בתורתכם נתן תתן לו ולא ירע לבבך בתתך לו וכי יש לך אדם שהוא מבזבז נכסיו לאחרים ואין לבו רע עליו שמא יצטרך לבריות אמר לו אם בא אדם ללוות ממך מלוהו את אמר

לפי שמעה ויובל ע׳ ושם פ״ט ה״ל. קמח) ישעיה ל״ב, י״ז. קמט) רמב״ם פ״י מה׳ מתנות עניים ה״ב. קנ) ע׳ לקמן הערה תסג. קנא) משלי י״ב, י׳, ועי׳ רמב״ם פ״י מה׳ מ״ע ה״ג. קנב) ע׳ תענית רפ״ב ורש״י ב״ק ב׳ ע״ב. קנג) כאן מביא י״ב פסוקים (תהלים ק״ט, ו׳ עד ט״ו, י״ז, י״ח) ובכל פסוק ב׳ קללות, סך הכל כ״ד קללות. קנד) ויקרא רבה פל״ד י״א, ועיין בסוף הפרשה בפי׳ מהרז״ו שמונה כל כ״ד ברכות, דהיינו י״ד כתובים בישעי׳ נ״ח וי׳ ברכות שבירך אבינו יצחק ליעקב המרומזין בפסוק והאכלתיך נחלת יעקב, ועי׳ ב״ב ט׳ ע״ב. קנה) ישעיה נ״ח, ז׳ עד גמירא. קנו) בראשית כ״ז, כ״ח. קנז) שם כ״ב, י״ח, ועי׳ יבמות ס״ג, ע״א. קנח) במדבר כ״ח, ב׳. קנט) שה״ש ה׳ ב׳. קס) שזיינה אותי. קסא) ספרי. קסב) ב״מ ל״א ע״ב.

לו לא אם הביא לך את המשכון מלוהו את אמר לו הין אם הביא לך ערב שאינו כדאי מלוהו את אמר לו לאו אם הביא לך ערב ראש המדינה מלוהו את אמר לו הין אמר לו והלא הדברים קל וחומר אם כשערבו בשר ודם מלוהו את קל וחומר כשערבו מי שאמר והיה העולם וכן הוא אומר מלוה ה׳ חונן דל וגמולו ישלם לו קסג): כי בגלל הדבר הזה יברכך ה׳ אלהיך הרי הוא אומר במועל נפש כי תמעול מעל וחטאה בשגגה מקדשי ה׳ aקסג) כמה מעל בקדש בשוה פרוטה וכמה היא פרוטה אחד משמונה באיסר האיטלקי קסד) והוא מביא תחתיה איל בשתי סלעים שהן אלף וחמש מאות שלשים ושש פרוטות קסה) והלא דברים קל וחומר ומה אם מועל בקדש בשוה פרוטה בלא יודע משלם אלף וחמש מאות שלשים וששה במה שמעל המתכוין למעול על אחת כמה וכמה: הרי אדם שלא היה בידו לעשות צדקה אלא שאבד סלעו מתוך ידו ומצאה עני ונתפרנס בה מעלין עליו כאלו נתנה בידו אמרת מה זה המועל בשוה פרוטה בלא יודע משלם אלף וחמש מאות שלשים וששה במה שמעל המתכוין למעול על אחת כמה וכמה הזוכה בלא יודע מעלין עליו כאלו זכה המתכוין לזכות על אחת כמה וכמה קסו): ד״א כי בגלל הדבר הזה יברכך בגלל שייטב לך קסז) אתה אומר בגלל שייטב לך או בגלל שלא ירע לך אמרת אם כשאת נותן לו ברוע פנים את מקבל שכר קסח) קל וחומר כשאת נותן לו בטוב פנים אם כשאת נותן לו מעט את מקבל שכר קסט) קל וחומר כשאת נותן לו הרבה. ד״א כי בגלל הדבר הזה יברכך ה׳ אלהיך בגלל שדברת עליו לאחרים וכן הוא אומר והיה מעשה הצדקה שלום קע) מושלו משל למה הדבר דומה לסרסור שהסרסרות שלו מאה מנה אם הסרסור מאה מנה קל וחומר לדמי השדה קעא). בבל מעשיך ובבל משלח ידך מה מעשך שאינן לא במדה ולא במשקל ולא במנין אף משלח ידך שאינו לא במדה ולא במשקל ולא במנין מיכן אמרו המתפלל על המדוד ועל השקול ועל המנוי קעב) בשביל שיתברכו הרי זו תפלת שוא אעפ״י שאין ראיה לדבר זכר לדבר ויזרע יצחק בארץ ההיא וימצא בשנה ההיא מאה שערים קעג) כו׳.

(יא) כי לא יחדל אביון מקרב הארץ ברית כרתי עם אברהם שאצטער את בניו בעולם הזה כדי שיבואו זכאין לעולם הבא שנאמר הנה צרפתיך ולא בכסף בחרתיך בכור עוני קעד). פתח תפתח את ידך הוי זהיר שלא תמנע רחמים שכדרך שאתה מונע רחמים כך מונעין ממך רחמים קעה).

(יב) כי ימכר לך אחיך העברי למה נאמר לפי שהוא אומר כי תקנה עבד עברי שש שנים יעבד ובשבעת יצא להפשי חנם aקעה) אבל הענק לא שמענו ת״ל

קסג) משלי י״ט, י״ז. aקסג) ויקרא ה׳ י״ד. קסד) ריש קידושין. קסה) שהסלע ד׳ דינרין, והדינר ו׳ מעה, והמעה ב׳ פונדיון, והפונדיון ב׳ איסרים, והאיסר ח׳ פרוטות. קסו) עיין לקמן כ״ד, י״ט גבי שכחה, ועיין ת״כ דיבורא דחובה סוף פרשה י״ב, תוספתא פיאה פ״ג ח׳. קסז) הקב״ה יברכך שייטב לך. קסח) עיין רמב״ם פ״י מה׳ מתנות עניים ה״ז עד י״ד שמנה מעלות בצדקה. קסט) עיין לעיל הערה קסב. קע) ישעי׳ ל״ב י״ז, ועי׳ ב״ב ט׳ ע״א. קעא) לכאורה צ״ל דאם הסרסור דהיינו המעשה מקבל שכר גדול כש״כ לנותן צדקה, ופליג על ר׳ אלעזר (ב״ב ט׳ ע״א) דאמר גדול המעשה יותר מן העושה. ואפשר דהכא איירי במדבר דבר בעלמא כדכתיב כי בגלל הדבר, ובב״ב איירי בכופה אחרים ליתן צדקה ומעשה אותן, עי׳ רמב״ם פ״י מה׳ מתנות עניים ה״ו. קעב) תענית ח׳ ע״ב. קעג) בראשית כ״ו, י״ב. — צ״ל דדריש מדכתיב ויברכהו ה׳ אחר מאה שערים מכלל דקרא אתא לאשמעינן רבותא דאע״ג דשיערו כלומר מדדו אעפ״כ ויברכהו ה׳ דשרה בו ברכה משום דמדדו בשביל מעשרות כדאיתא שם בב״ר ובפסיקתא דעשר תעשר, וממילא יש כאן זכר לדבר דאין ברכה שורה בדבר המדוד. קעד) ישעי׳ מ״ח י׳, ועיין חגיגה ט׳ ע״ב. קעה) ע׳ שבת קנ״א ע״ב. aקעה) שמות כ״א, ב׳.

כי ימכר לך אחיך העברי וכי תשלחנו חפשי הענק תענק לו בא הכת' ללמד בו דברים המחוסרין בו[קעו]). ועבדך שומע אני כל עבודה במשמע ת"ל לא תעבד בו עבודת עבד[קעז]) מיכן אמרו[קעח]) לא ירחיץ רגליו ולא ינעיל לו סנדליו ולא יטול לפניו כלים לבית המרחץ ולא יסמוך לו במתניו כשהוא עולה למעלן[קעט]) ולא יטלנו לא באפריון[קפ]) ולא בכסא ולא בגלוגדקא[קפא]) כדרך שעבדים עושין שנאמר ובאחיכם בני ישראל איש באחיו [וגו'][קפב]) אבל בבנו ובתלמידו רשאי[קפג]): ד"א ועבדך שומע אני[קפד]) בין עבודה שיש בה בזיון בין עבודה שאין בה בזיון ת"ל לא תעבד בו עבודת עבד[קפה]) מיכן אמרו לא יושיבנו רבו ביייר[קפו]) בלן ספר טבח נחתום ר' יוסי אומר אם היתה מלאכתו כן מקודם מותר[קפז]): ובשנה השביעת שביעית למכירה[קפח]) אתה אומר שביעית למכירה או שביעית לשמטה[קפט]) ת"ל שש שנים הוי אומר זו שביעית למכירה: תשלחנו חפשי מעמך למה נאמר[קצ]) לפי שהוא אומר וכי תשלחנו חפשי מעמך לא תשלחנו ריקם שומע אני יכתוב לו גט שחרור[קצא]) ת"ל תשלחנו חפשי מעמך אינו צריך גט שחרור[קצב]):

(יג) וכי תשלחנו [חפשי מעמך] לא תשלחנו ריקם למה נאמר לפי שהוא אומר הענק תעניק לו מצוה עשה מצות בלא תעשה מנין ת"ל לא תשלחנו ריקם[קצג]):

(יד) הענק תעניק לו הרי שברח ופגע בו יובל כשהוא בורח ויצא לחרות יכול יהא מעניק לו ת"ל וכי תשלחנו פרט לזה שלא שילחו[קצד]): ר' ישמעאל אומר בוא וראה רחמים של מי שאמר והיה העולם על בשר ודם עבד עברי עובד עמך כל שש אמר המקום אם יצא הוא ריקן מאצלך עכשיו הוא מסבב על הפתחים ונמכר פעם שנייה אלא תן לו כדי שתשרה בו ברכה שנאמר הענק תעניק לו: לו שלא יטלם אחר בחובו[קצה])

(טו) וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים וכי מה ענין יציאת מצרים כאן אלא אמר המקום הוצאתי אתכם ממצרים אף את הוי מוציא את אחיך מעבדות לחירות הענקתי לכם כסף וזהב ואבנים טובים ומרגליות[קצו]) אף אתה הוי מעניק את אחיך כדי שתשלהנו חפשי מעמך[קצז]): ויפדך ה' אלהיך על מנת כן פדיתיך על מנת שאהיה גוזר ואתם מקיימין[קצז]a):

(יז) ולקחת את המרצע שומע אני ירצענו בינו לבין עצמו ת"ל והגישו אדניו אל האלהים[קצח]) אצל הדיינים[קצט]):

קעו) כלומר נשנה בשביל דבר שנתחדש בו, כמאמר תנא דבי ר' ישמעאל סוטה ג' ע"א, ועי' ספרי נשא פי' ב' דאיתא ג"כ הלשון לא שנאה אלא על שחיסר בה דבר אחד. קעז) ויקרא כ"ה ל"ט. קעח) מכילתא מס' דנזיקין פי' א'. קעט) במכ' ג': במעלה. קפ) במכ': בפוריון, והוא לשון יונית φορεῖον בל"א טראגזעססעל. קפא) במכ': בלקטקא והוא לשון רומי lectica בל"א זאֶנפטע. קפב) ויקרא כ"ה מ"ו, ועיין ת"כ בהר פרק ז'. קפג) עי' ת"כ שם וסוף פרשה ו', וכתובות נ"ו ע"א. קפד) מכילתא שם. קפה) במכי מביא הפסוק כשכיר כתושב עיי"ש. קפו) עיין פ"ח דשביעית מ"ה, ונראה מכאן כפי' הרמב"ם בייר הוא משקה המים לבני אדם מן הבור ויקבל שכרו עליו. ובמכ' ג' חייט. קפז) ע' כל זה בת"כ בהר פרק ז' ה"ג. קפח) מכילתא שם. קפט) עי' תרגום יונתן שמות כ"א, ז' וכ"ב, ב', ובמכ' גי' לשנים. קצ) עי' המאמר במכ' שם. קצא) דהוי אמינא ריקם היינו בלא גט שחרור והעניק תעניק הוא מצוה באפי נפשה. קצב) במכ' דריש ליה מפסוק יצא לחפשי קצג) כיון דלא דרשינן ריקם לגט שחרור ע"כ אינו בא אלא ללא תעשה. קצד) בריתא קידושין ט"ז, ע"ב, וכאוקימתא דרב ששת. קצה) קידושין ט"ו ע"א. קצו) עי' ספרי. קצז) כמאמר ר' ישמעאל לעיל. קצז a) עי' לקוטי מכילתא אות קנ"ו. קצח) שמות

(יח) לא יקשה בעיניך בשלחך כנגד יצר הרע הכת' מדבר: וברכך ה' אלהיך בכל אשר תעשה אבא חנן אומר משום ר' אליעזר כל מקום שהכתוב עונש הפסד ממון וחסרון כיס הרי הוא קובע ברכה לכך נאמר וברכך ה' אלהיך בכל אשר תעשה[ר]:

פרשת שופטים.

(טז, יח) שפטים ושטרים למה נאמרה הפרשה לפי שהוא אומר ואתה תחזה מכל העם אנשי חיל[רא]) כשם לשעבר לא הוכשרו עד שהיה בהם שבע מדות[רב]) כרצון הבורר[רג]) כך לעתיד לבוא לא יוכשרו עד שיהא בהן שבע מדות כרצון הבורר ת"ל תתן לך הכל לפי דעתך: רבי אומר הרי הוא אומר ויאמר המלך לאשפנז רב סריסיו להביא מבני ישראל ומזרע המלוכה ומן הפרתמים ילדים אשר אין בהם כל מום וטובי מראה ומשכילים בכל חכמה וידעי דעת ומביני מדע ואשר כח בהם לעמוד בהיכל המלך[רד]) והרי דברים קל וחומר ומה אם הברורים לשמש [טיפה] סרוחה לא הוכשרו עד שהיה בהן כל המדות הללו הנברריו לשמש דעת עליונה על אחת כמה וכמה, גלוי היה לפני מי שאמר והיה העולם שסוף דורות עתידין לקלקל אמר המקום למשה כל בית דין ובית דין שיעמוד ימנה לו דיינין לפי דעתו[רה]): שפטים (ושטרים) אלו דיינין, ושטרים אלו חזנים[רו]): ד"א שפטים אלו דיינין ושטרים אלו פרעינין[רז]) ד"א שפטים ושטרים הקיש שפטים לשטרים מה שפטים בני ברית[רח]) אף שטרים בני ברית[רט]) מה שטרים בחול[רי]) אף שופטים בחול[ריא]): ר' אלעזר בן שמוע אומר אם יש שוטר יש שופט אם אין שוטר אין שופט[ריב]) הא כיצד[ריג]) באו שנים אצל השופט וזיכה את הזכאי וחייב את החייב ויצאו לחוץ אם לא רצו לקבל מה יכול הדיין לעשות לפיכך אמר הקב"ה שפטים ושטרים תתן לך מי שאינו שומע לשפטים ישמע לשטרים וכן הוא אומר ויהי דוד עושה משפט וצדקה לכל עמו[ריד]) וסמיך ליה ויואב בן צרויה על הצבא וכי מה עסקו של יואב אצל הדיין

כ"א ו'. קלט) פי' בנמכר בב"ד, ע' מכילתא שם פ' ב'. ר) ע' לקוטי מכילתא אות ס"ד. רא) שמות י"ח, כ"א. רב) ספרי פי' ע"ו ודברים רבה פ"א. רג) אמר כלומר הבורר לפי שלא מנא אלא שלשה ועי' דברים רבה שם. רד) דניאל א' ב'—ג'. ועי' ספרי פי' קמ"ד מה שהביא שם במאיר עין אות ד'. רה) וכ"מ בין רבי לת"ק דלרבי אם ימצאו צריכין לברור גם לדורות אותן שיש בהן ז' מדות וכן פסק הרמב"ם פ"ב מה' סנהדרין ה"ז, ועיי"ש איזו הן ז' המדות. רו) שמשים של ב"ד שלוקין המחוייב מלקות, עיין מכות פרק ג' מי"ב. רז) כתרגומו, ועי' רש"י. רח) כדדרשינן לפניהם ולא לפני נכרים, ע' גיטין פ"ח ע"ב. רט) ע' יבמות פ"ו ע"ב, ובקידושין ע"ו ע"ב משמע דדרשינן זאת מקרא דמקרב אחיך תשים כל משימות וכו'. רי) דהא השוטרים ודאי לא ענשו ולדו בקדש דאין סברא שיהיו עונשין או רודין בקדש. ריא) אף דסנהדרין יהא אצל המזבח (מכילתא סוף יתרו) מ"מ לשכת הגזית חציה בחול היתה, ושם דנו סנהדרין, דאין ישיבה בעזרה, ועיין יומא כ"ה ע"א ומדות פרק ה' משנה ד' ופי' הרמב"ם שם. עוד אפשר לפרש דתנא דידן יש לו שום דרשא דכל עונשין אין עונשין בשבת (ועיין סנהדרין ל"ה ע"א לענין מיתה) אפילו עונש מלקות ולכך אמר מה שוטרים בחול ולא בשבת אף שופטים בחול ומביא מכאן אסמכתא דאין דנין בשבת (ביצה ל"ו ע"ב) כמו שמצינו שהמדרשים מביאים אסמכתות לשאר איסורי שבות עיין רמב"ן לויקרא כ"ג, כ"ד, ועי' ירושלמי סנהדרין פ"ד ה"ז, ונזיר פ"ו ה"א דיליף מקרא דבתי דינין לא יהו יושבין בשבת ונראה דמיירי שם בדיני נפשות. ריב) ספרי. ריג) ע' תנחומא. ריד) שמואל ב',

אמר ר' אליעזר aריד) אלמלא מקלו רטו) של יואב לא היה דוד יכול לעשות את הדין רטז).
תתן לך שיהו (בודקין) [בדוקין] לך ריז) כענין שנאמר ויאמר ה' אל משה קח לך
את יהושע בן נון ריח) או יכול עד שיהיו כיהושע ואם לאו לא יהיו כשרים ת״ל תתן
לך שיהיו בדוקין לך ריט): תתן לך נקראו דינין לשם משה רכ): שלשה דברים נתן
משה נפשו עליהן ונקראו על שמו נתן נפשו על התורה ונקראת על שמו שנ' זכרו
תורת משה עבדי aרכ) וכי תורת משה היא והלא תור' ה' היא שנ' תורת ה' תמימה b)
אלא שנתן נפשו על התורה ונקראת על שמו והיכן מצינו שנתן נפשו על התורה
שנ' ויהי שם עם ה' ארבעים יום וארבעים לילה c) ואשב בהר ארבעים יום וארב'
לי״ d) הא לפי שנתן נפשו על התורה נקראת על שמו; נתן נפשו על ישראל ונקראו
על שמו שנ' לך רד כי שחת עמך e) וכי עם של משה הן והלא עם ה' הן שנ' עם
ה' אלה ומארצו יצאו f) אלא לפי שנתן נפשו עליהן נקראו על שמו והיכן מצינו
שנתן נפשו על ישראל שנ' ויהי בימים ההם ויגדל משה ויצא אל אח' וירא בס'
ויפן כה וכה g) הא לפי שנתן נפשו על ישראל נקראו על שמו: נתן נפשו על הדינין
[ונקראו] על שמו שנ' שפטים ושט' תתן לך וכי של משה הן והלא כבר נאמר כי
המשפט לאלהים הוא h) אלא לפי שמסר נפשו עליהן נקראו על שמו והיכן מצינו
שמסר נפשו על הדינין שנ' ויאמר לרשע למה תכה רעך ויאמר מי שמך לאיש שר
ושפט על' וישמע פרעה את הד' הז' ויב' לה' את משה i) ולכהן מדין שבע בנות
ויבואו הרועים ויג' ויקם משה ויושיען k) מדינין ברח ולדינין חזר l) ואומ' צדקת ה'
עשה ומש' עם ישראל m) הא לפי שנתן נפשו על הדינין נקראו על שמו: ד״א
תתן לך מלמד שלא ניתנו הדינין אלא לישראל וללמדך שכל ההולך לדין אצל
אומות העולם רכא) כאלו עובד ע״ז שכך הוא אומר שפטים ושטרים תתן לך וכת' אחריו
לא תטה משפט צדק צדק תרדף לא תטע לך אשרה ולא עוד אלא שכל המניח
דיני ישראל והולך לפני אומות העולם כפר בהקב״ה תחלה רכב) שנאמר כי לא כצורנו
צורם ואויבינו פלילים רכג) למה שאין חקותיהם טובים: משל למה הדבר דומה רכד)
לחולה שנכנס הרופא לבקרו אמר לבני ביתו האכילוהו והשקוהו כל מה שרוצה אל
תמנעו ממנו כלום נכנס אל אחר אמר להן אל יאכל דבר פלוני ואל ישתה דבר פלוני
אמרו לו מפני מה לזה אמרת לאכול כל מה שהוא רוצה ולזה אתה אומר אל יאכל
דבר פלוני ואל ישתה דבר פלוני אמר להן הראשון אינו של חיים לפיכך אמרתי אל
תמנעו ממנו כלום בין אכל בין לא אכל ימות אבל זה של חיים לפיכך לא יאכל
דבר פלוני ולא ישתה דבר פלוני וכן חקות הגוים אינן של חיים שנאמר כי חקות
הגוים הבל רכה) ואומר וגם אני נתתי להם חקים לא טובים רכו) אבל ישראל נתן להם

ם', ע״ו, ד״ה א', י״ח, י״ד. aריד) בתנחומא איתא ר' אלעזר בן פדת, אי' פס״ר ר״פ ל״ג.
רטו) בתנחומא איתא: שיטנו של יואב, ובילקוט הגי': שטרו, לשון שוטר. רטז) ע' סנהדרין
מ״ט, ע״א. ריז) ע' ספרי במדבר ריש פי' ק״מ. ריח) במדבר כ״ז, י״ח. ריט) עיין ר״ה כ״ה ע״ב.
רכ) מכילתא בשלח שירתא פ״א ועי' תנחומא כאן ה'. aרכ) מלאכי ג', כ״ב. b) תהלים
י״ט, ח. c) שמות ל״ד, כ״ח. d) דברים ט', ט'. e) שמות ל״ב, ז'. f) יחזקאל ל״ו,
כ'. g) שמות ב', י״א. h) דברים א', י״ז. i) שמות ב', י״ג—ט״ו. k) שם ט״ז—י״ז.
l) שאעפ״י שהולך לברוח מחמת שעשה דין ומשפט לא נמנע לחזור ולעשות דין
ומשפט. m) דברים ל״ג, כ״א. רכא) ע' גיטין פ״ח ע״ב. רכב) ע' רש״י ריש
משפטים ורמב״ם סוף ה' סנהדרין. רכג) דברים ל״ב, ל״א. רכד) כמעט מלה במלה
בשמות רבה פ״ל, כ״ב, ועי' רש״י ויקרא י״ח, ב'. רכה) ירמי' י' ג' ושם כתיב חקות
העמים הבל. רכו) יחזקאל כ' כ״ה, ול״ע דהאי פסוק בישראל נאמר ועי' ברכות כ״ד ע״ב
ומגילה ל״ב ע״א וירושלמי עירובין סוף פ״ג. ואפשר דכיון דמיירי בישראל שאין עושין רצונו

הקים ומשפטים ומצות טובים לכך נאמר בהם אשר יעשה אתם האדם וחי בהם[רכז]: בכל שעריך הרי זו מצות עשה להושיב דיינין בכל מדינה ומדינה ובכל פלך ופלך או יכול אפילו בחוצה לארץ יהו חייבין להעמיד בכל פלך ופלך ת"ל אשר ה' אלהיך נותן לך לא בחוצה לארץ[רכח]. ר' יאשיה אומר אם אמרה תורה בכל שעריך מה ת"ל לשבטיך ואם אמרה תורה לשבטיך למה נאמר בכל שעריך אלא בא הכתוב להקיש סנהדרי גדולה לסנהדרי קטנה מה גדולה דנה והורגת אף קטנה תהא דנה והורגת[רכט]: ושפטו את העם למה נאמר לפי שהוא אומר שפטים ושטרים תתן לך שומע אני אע"פ שאינן בקיאין בדין ת"ל ושפטו את העם בזמן שהן בקיאין בדין[רל]: ד"א ושפטו את העם אמר ר' ישמעאל כל זמן שישראל נשמעין לדיניהן הקב"ה עושה להן דין בשונאיהן[aרל] שנאמר ושפט את ישראל את כל המקומות האלה[רלא] ומה כת' אחריו[רלב] ותהי יד ה' בפלשתים כל ימי שמואל[רלג] משפט צדק אמר הקב"ה לדיינין אם עושים אתם משפט אמת בארץ אני עושה עמכם צדקה מן השמים שנאמר אמת מארץ תצמח וצדק משמים נשקף[רלד] ואם מטין אתם את הדינין אתם מטין עצמכם לגיהנם לכך נאמר לא תטה משפט: ד"א ושפטו את העם משפט צדק שיהיו מכריעין לזכות לא לחובה[רלה]:

(יט) לא תטה משפט שלא תאמר איש פלוני נאה איש פלוני קרובי[רלו]: לא תכיר פנים שלא תאמר איש פלוני עני איש פלוני עשיר[רלו]: ד"א לא תטה משפט בממון לא תכיר פנים בדין שלא תושיב את הראוי למעלן למטן ואת הראוי למטן למעלן ושלא יהיה העני עומד והעשיר יושב[רלו]: ד"א לא תכיר פנים והלא כבר נאמר לא תכירו פנים במשפט[רלז] אלא זו אזהרה לחכמים כשהתלמידים יושבין לפניהם לא יהיו מלמדין לאחד ומניחין לאחד ואם עשו כן כאלו עבדו ע"ז שכך כת' אחריו צדק צדק תרדף לא תטע לך אשרה: ד"א לא תטה משפט ר' סימאי אומר המטה את המשפט נראה כאלו אוהב שלום ואין לך רחוק מן השלום כמותו[aרלז] שנאמר דרך שלום לא ידעו (אין נשפט בצדק) [ואין משפט][רלח] ולא עוד אלא שהוא מפיל את שונאי ישראל בחרב שנאמר והסג אחור משפט[רלט] וכן הוא אומר תשיבנו אחור מני צר[רמ] ומגלה את שונאי ישראל מארצם שנאמר וצדקה מרחוק תעמוד[רמא] וכן הוא אומר פלטים מחרב הלכו אל תעמדו[רמב] ומחלל שם שמים שנאמר כי כשלה ברחוב אמת[רמא] וכן הוא אומר וה' אלהים אמת[רמג]: ומסלק את השכינה שנאמר ונכחה לא תוכל לבוא[רמא] וה"א שפכי

של מקום, גם על גוים נאמר, ועיין ידי משה ומהרז"ו בשמות רבה שם ועיין בבאור מהרי"פ שם שפי' הקרא כיון שהם מאסו בחקותי מסרתי אותם ביד אויביהם שישימו עליהם חקים לא טובים והיינו שהעכו"ם יבטלו דיני ישראל וידונום בדיניהם שלהם שהם חקים לא טובים. רכז) ויקרא י"ח, ה'. רכח) מכות ז' ע"א. רכט) נמצא בקצור בספרי. רל) כלומר דהאי ושפטו קאי אתתן לך, מנה דיינין בקיאין לשפוט צדק, עי' רש"י. aרל) עי' תנחומא שופטים ט"ו. רלא) שמואל א' ז' ט"ז. רלב) נ"ל לפניו. רלג) שם י"ג. רלד) תהלים פ"ה, י"ב ועי' תנחומא הוצאת באבער ה'. רלה) עי' שבועות ל' ע"א. רלו) עי' ספרי. רלז) דברים א', י"ז. aרלז) זה לשון מכילתא דר"ש בן יוחאי (בכ"י מדרש הגדול) בפ' יתרו על הפסוק וגם כל העם הזה על מקומו יבוא בשלום: „ר' סימאי אומר הדן דין האמת לאמתו נראה כמטיל קנאה בין הבריות ואינו אלא נותן שלום ביניהם שנאמר אלה הדברים אשר תעשו אמת ומשפט שלום שפטו בשעריכם וכו' ע"כ. והנה עיניך הרואות שזה המאמר דר' סימאי מתאים עם המאמר שאומר כאן. רלח) ישעי' נ"ט ח'. רלט) שם י"ד. רמ) תהלים מ"ד, י"א ויליף אחור אחור. רמא) ישעי' נ"ט, י"ד. רמב) ירמי' נ"א נ' ויליף עמידה עמידה. רמג) ירמי' י', י'.

כמים לבך נכח פני ה' רמד) וה"א משד עניים מאנקת אביונים עתה אקום יאמר ה' רמה) בשעה שהדיין רוצה לקלקל את הדין הקב"ה אומר לו המתן עד שאעמוד מאצלך שנאמר משד עניים מאנקת אביונים כו' ומטיל ערבוביא בין הבריות שנאמר ותהי האמת נעדרת רמו): וכל דיין שדן את ישראל והוציא את הדין לאמתו אפילו שעה אחת מעלין עליו כאלו דן את ישראל והוציא את הדין לאמתו [כל ימי חייו שנ' וישפוט] שמואל את ישראל כל ימי חייו רמז) והלא כל ימיו אינן אלא חמשים ושתים צא מהן ארבעים שנה שהיה עלי קיים נשתיירו שתים עשרה אלא כל המוציא את הדין לאמתו כאלו דן את ישראל כל ימי חייו וכל המטה את הדין סופו שאינו ירא מן הקב"ה שנאמר ומטי גר ולא יראוני רמח): ולא תקח שחד שמא יאמר הריני נוטל שחד ואיני מטה את הדין ת"ל כי השחד יעור עיני חכמים והרי דברים קל וחומר ומה הנוטל על מנת שלא להטות אמרה תורה כי השחד יעור קל וחומר הנוטל על מנת להטות רמט:) משל של שחד למה הוא דומה לאדם שהוא עומד על שפת הים נטל שלשל רנ) ונתנו בחכה והשליכו לים בא דג ובלעו ונתפש אוי לו לדג זה שנתפש בלא כלום: כי השחד יעור עיני חכמים עיני חכמים בתורה אתה אומר עיני חכמים בתורה או אינו אלא עיני חכמים כשמועו ת"ל כי השחד יעור פקחים אלו פקחי הדעת שהן מטמאין ומטהרין ומדעת עצמן מיכן אמרו כל הנוטל ממון ומטה את הדין אינו נפטר מן העולם עד שיחסר מאור עינו רנא) או עד שיצטרך לבריות ואינו יוצא ידי עולמו ויודע מה שמדבר רנב) וכל מי שאינו נוטל שחד זוכה ומקביל פני שכינה שנאמר מואס בבצע מעשקות נוער כפיו מתמך בשחד רנג) מה כת' אחריו מלך ביפיו תחזינה עיניך רנד: ויסלף דברי צדיקים ישנה דברים המצודקים שנאמרו מסיני רנה):

(כ) צדק צדק תרדף יכול שאם יצא מבית דין זכאי מחזירין אותו לחובה ת"ל צדק צדק תרדוף יצא חייב מנין שמחזירין אותו לזכות ת"ל צדק צדק תרדף רנו): ד"א צדק צדק תרדף יכול לא יתן אדם צדקה אלא אם יבואו ויאמרו לו תן ומנין שאם לא יבואו ויאמרו לו [תן] צדקה מנין שילך אחריהם ויתן ת"ל צדק צדק תרדף מה כת' אחריו למען תחיה וירשת את הארץ: הרי שלא בא לידו לעשות צדקה אלא שתבעוהו לילך ולבקש על אחרים לעשות צדקה והלך עמהן מעלין עליו כאלו נתן משלו שנאמר צדק צדק תרדף רדוף אחר צדקה ואחר גמילות חסדים מה שכר נוטל על כך רודף צדק וחסד ימצא חיים צדקה וכבוד רנז):

(כא) לא תטע לך אשרה מלמד רנח) שכל הנוטע אשרה עובר בלא תעשה ומניין לנוטע אילן בהר הבית שעובר בלא תעשה ת"ל כל עץ אצל מזבח ה' אלהיך: ר' אליעזר בן יעקב רנט) אומר מנין שאין עושין אכסדרה בעזרה ת"ל כל עץ אצל מזבח ה' אלהיך כשהוא אומר תעשה לך לרבות במה: ולא תקים לך מצבה אין לי אלא מצבה ע"ז מנין דין הוא ומה מצבה שאהובה לאבות שנואה לבנים ע"ז

רמד) איכה ב' י"ט. רמה) תהלים י"ב ו' ועי' סנהדרין ז' ע"א. רמו) ישעי' נ"ט, ט"ו. רמז) שמואל א' ז' ט"ו, ועי' המדרש שהביא הרד"ק שם. רמח) מלאכי ג' ה'. רמט) מכילתא משפטים פ"כ. רנ) אולי צ"ל שלשול והוא תולעת. רנא) הכל במכילתא משפטים פ"כ וכאן עיקר מקומו דהא כתיב קרא דיעור עיני חכמים. רנב) עיין ספרי כאן. רנג) ישעי' ל"ג ט"ו. רנד) שם י"ז. רנה) מכילתא שם. רנו) ספרי. רנז) משלי כ"א, כ"א. רנח) כל המאמרים עד שנואה לבנים נמצאים במעט שינויים בספרי והעתקתים כאן משום ד"א שנתחדש. רנט) בספרי לא גר' בן יעקב. רס) דברים י"ב ל"א. רס"א) המאמר שהסגרתי

ששנואה לאבות אינו דין ששנואה לבנים: ד"א ולא תקים לך מצבה שומע אני אף לא על קבר אביו ואמו ת"ל אשר שנא ה' אלהיך נאמר כאן שנא ונאמר להלן רס) שנא מה להלן בע"ז הכת' מדבר אף כאן בע"ז הכת' מדבר (כלומר שכן היה דרך עובדי ע"ז לעשות ולפיכך אסרה תורה המצבה אפילו היו מתקבצין אצלה לעבוד את ה' כדי שלא להידמות בחקותיהם) רסא).

(יז, א) לא תזבח לה' אלהיך שור ושה אשר יהיה בו מום בבעלי מומין עוברין הכת' מדבר רסב): כל דבר רע להוציא רובע ונרבע ומוקצה ונעבד וכלאים וטרפה ויוצא דופן: רע להוציא זקן וחולה דברי ר' עקיבה רסג): יכול אם זבח עבר על מצוה ושומע אני יהא כשר ת"ל כי תועבת ה' אלהיך הוא: הוא ר' יהודה אומר היא תועבה ואין בניה תועבין רסד):

(ב) כי ימצא בא הכתוב ללמד על עובדי ע"ז שתהא מיתתו בסקילה לכך נאמרה הפרשה: ד"א למה נאמרה לפי שנאמר כי דבר ה' בזה הכרת תכרת רסה) לא שמענו אלא על העובד ע"ז במזיד ואין לו עדים במזיד ויש לו עדים לא שמענו באיזו מיתה ימות ת"ל כי דבר ה' בזה בא הכת' לומר במזיד ויש לו עדים שתהא מיתתו בסקילה (אם אמרת כן ענשת מן הדין ת"ל כי ימצא ללמדך שאין עונשין מן הדין) והרי דברים קל וחומר העובר על דברי בשר ודם רסו) מיתתו בסקילה על דברי מי שאמר והיה העולם על אחת כמה וכמה שתהא מיתתו בסקלה רסז) [אם אמרת כן ענשת מן הדין ת"ל כי ימצא ללמדך שאין עונשין מן הדין] רסח) בקרבך להוציא את העובד ע"ז בארץ רסט) ובא לו חוץ לארץ רע) ומביא את העובד ע"ז חוץ לארץ ובא לו לארץ רעא): ד"א בקרבך לרבות את הגרים רעב): באחד שעריך באחד בתי דינין רעג): איש או אשה פטר בה את הקטן והרי דברים קל וחומר ומה אם ערוה חמורה פטר בה את הקטן רעד) קל וחומר שאר מצות שבתורה רעה) אשר יעשה את הרע מגיד שאין רע אלא ע"ז שכל העובד ע"ז פורק עול ומפר ברית ומגלה פנים בתורה רעו) שנאמר לעבור בריתו ואין ברית אלא תורה שנאמר אלה דברי הברית רעז).

(ג) וילך ויעבוד בא הכת' ללמד על המקבל עליו לעבוד ע"ז שהוא כעובד ע"ז שינה הכת' מצוה זו מכל מצות שבתורה שכל מצות שבתורה אינו חייב עד שיאמר ויעשה כאן עשה את האומר בפיו כעושה מעשה רעח: וילך ויעבד אלהים

אינו ממכילתא אלא פירוש מבעל המדרש הגדול ולקוח מרמב"ם ה' ע"ז פ"ו ה"ו. רסב) עי' רמב"ם ה' איסורי מזבח פ"א ה"ה, וע"ש בכסף משנה מה שהביא בשם ספר המצוות ובשם הרמב"ן, ועיין לקוטי מכילתא הערה ע"ח. רסג) לקוח מספרי, ועיי"ש ובנסמן בת"ע. רסד) עיין הלשון בספרי. אמנם מאמר ר' יהודה לקוח ממדרשו לקמן כ"ד ד' ועיין יבמות י"א ע"ב. רסה) במדבר ט"ו, ל"א. רסו) היינו בן סורר ומורה. רסז) וא"כ לא איצטרך קרא דכאן. רסח) מאמר מוסגר זה מחקתי לעיל והצגתיו כאן, ועי"ז הכל על מקומו יבא בשלום. רסט) ונגמר דינו בארץ. רע) שזה אין צריך לדונו בדרישה וחקירה מפני שאין סותרין את דינו. רעא) שסותרין את דינו וצריכין לדונו בתחלה, עיין סוף פ"ק דמכות בבלי וירושלמי, ועיין לקמן הערה רנה. רעב) בכמה מקומות איצטריך קרא לרבות את הגרים עיין נקודות הכסף לט"ז י"ד סי' א' ס"ק ב'. רעג) עיין לקמן הערה רנח. רעד) עיין קידושין י"ט ע"א תוס' ד"ה איש. רעה) נ"ל דמאמר זה נעתק לכאן מפ' קדושים דיליף גבי עריות מאיש פרט לקטן (ע' ת"כ שם פרק ט') ויליף שאר מצות שבתורה בק"ו מעריות אבל ע"ז ליכא למילף מעריות דע"ז חמורה יותר לכך איצטריך קרא. רעו) עי' ספרי במדבר פי' קי"א ופי' קי"ב על הפי' והנפש אשר תעשה ביד רמה. רעז) דברים כ"ח, ס"ט, ועיין מכילתא בא פי"ה. רעח) עי' ספרי פי' נ"א וירושלמי סנהדרין פ"ז ה"ט (כ"ה ע"ב) ובבלי

אחרים וישתחו להם לחייב על העשייה בפני עצמה ועל ההשתחויה בפני עצמה אתה אומר להייב על העשייה בפני עצמה ועל ההשתחויה בפני עצמה או לא יהא חייב עד שיעבוד וישתחוה ת״ל לא תשתחוה להם ולא תעבדם רעט) להייב על העשייה בפני עצמה ועל ההשתחויה בפני עצמה רפ): **ויעבד** שומע אני כל עבודה במשמע ת״ל זבח לאלהים יחרם רפא) זביחה היתה בכלל ויצאת ללמד מה זביחה מיוחדת שכיוצא בה עובדין לשמים חייבין עליה בין שתהא (עובדתו) [עבודתו] בין שאינה עבודתו וכל שאין כיוצא בה עובדין לשמים לשם עבודתו חייב שלא לשם עבודתו פטור רפב): **אלהים אחרים** שומע אני עד שיעבוד כל ע״ז במשמע ת״ל **ולשמש או לירח** והיו בכלל ויצאו אלו מן הכלל ללמד מה אלו אחד אחד בפני עצמו אף כשנאמר אלהים אחרים חייב על כל אחד ואחד בפני עצמו או אינו אלא כלל ופרט רפג) וכי נאמר לשמש לירח לצבא השמים לא נאמר אלא ולשמש או לירה או לכל צבא השמים בא ללמדך שאינן כלל ופרט אלא רבויין רפד): אני אקרא לכל צבא השמים ומה ת״ל ולשמש או לירח אלא הוא הדין והוא התשובה רפה): **אשר לא צויתי** (לאום) [לאומות] לעבדן זה אחד מן הדברים שכתבו לתלמי המלך רפו):

(ד) **והגד לך ושמעת** וכי אפשר לבשר ודם לשמוע אלא מפי הגדה אלא הרי אתה דן נאמר כאן והגד ונאמר להלן רפז) הגדה מה להלן בבית דין רפח) אף כאן בבית דין: **ושמעת** ולא מאליך רל): **ודרשת** מן התורה: **היטב** נאמר כאן היטב ונאמר להלן רלא) היטב מה להלן בשבע חקירות אף כאן בשבע הקירות מה כאן בשני עדים הכת׳ מדבר רלב) אף להלן בשני עדים הכת׳ מדבר: **והנה אמת** להוציא את הספק רלג): **נכון הדבר** שתהא עדותן מכוונת פרט לשהכחישו זה את זה אפילו בבדיקות שאין זה נכון רלד): **נעשתה התועבה הזאת בישראל** להוציא את העובד ע״ז וברח שנאמר בישראל רלה):

(ה) **והוצאת את האיש ההוא או את האשה ההיא** לפי שמצינו שהנירחין בסיף יכול אף המדיחין ת״ל את האיש ההוא או את האשה ההיא וסקלתם רלו): **האיש ההוא** זה מזיד דברי ר׳ עקיבה רלז) **או את האשה ההיא** לא אנוסה ולא שוגגת ולא מוטעת: **אשר עשו את הדבר הזה אל שעריך** אלו בתי דינין רלח)

שם ס״א ע״א. רעט) שמות כ׳ ה׳. רפ) עיין מכילתא בחדש פ״ו, ירושלמי סנהדרין שם ובבלי ס״ג ע״א. רפא) שמות כ״ב, י״ט. רפ״ב) מכילתא משפטים פי״ז, ועי׳ סנהדרין ס׳ ע״ב, וירושלמי שם. רפג) ואין בכלל אלא מה שבפרט, אשמש וירח ונצא השמים הוא דחייב אמידי אחרינא לא. רפד) דברי מכילתא אלו מובאין בירושלמי סנהדרין פ״ז ה״ט ומר׳ זעירה בקיצור, ומכאן תראה שאין הפירוש שם כמו שמפרש הפני משה, ועיין גם ב״ק ס״ד ע״ב ועיין מ״ש על מאמר זה בלקוטי מכילתא שלי בחלק האשכנזי נד XIV. רפה) אילו כתי׳ לכל צבא השמים שומע אני עד שיעבוד כל צבא השמים ת״ל ולשמש או לירח וכו׳ כדלעיל. רפו) עיין מגילה ט׳ ע״ב ובירושלמי שם פ״א ה״ט ומכילתא בא פי״ד. רפז) ויקרא ה׳ א׳. רפח) עי׳ ת״כ דיבורא דחובה פרק י״א ומייתו אביי בשבועות ל״ג ע״א. רל) דאין עד נעשה דיין בדיני נפשות וכו׳ עקיבא מכות י״ב ע״א ורא״ש השנה כ״ו ע״א. רלא) דברים י״ג ט״ו. רלב) דהא כתיב על פי שנים עדים. רלג) אפשר דאתא לאשמעינן שאין דנין כלל מספק אם אין עדים, עיין ירושלמי סנהדרין פ״ז ה״ח. רלד) סנהדרין מ״א ע״א. רלה) עיין לעיל הערה רע ול״ע כי לפי פשוטו משמע דברח פטור ופליג אש״ס דילן ואירושלמי ואפשר דאיכו ר״ל אלא דאין אנו מכוונין לצאת אחריו לחו״ל כדלקמן הערה שיג. רלו) אלו בסקילה ואין מדיחין בסקילה אלא בחנק וכר׳ שמעון סנהדרין פ״ט ע״ב, והגר״א הגיה מאמר זה בספרי פי׳ קמ״ח עיי״ש. רלז) בספרי עיין לקוטי מכילתא חלק אשכנזי נד XIV. רלח) כתרגומים ודלא כספרי וש״ס כתובות מ״ה ע״ב שמביא גם המדרש הגדול בשם דבר אחר, ועיין לעיל הערה רעג דפירש גם שם באחד בתי דינין, ול״ע דשם גם בתרגומים לא

איש ואשה אתה מוציא לשעריך ואי אתה מוציא כל העיר כולה לשעריך מיכן אמרו אין עושין עיר הנדחת אלא בית [דין] של שבעים ואחד(רלט): **את האיש או את האשה** למה נאמר והלא כבר נאמר בישראל מכל מקום אין לי אלא ישראל גרים מנין ת"ל את האיש או את האשה להייב על זה בפני עצמו ועל זה בפני עצמו(ס): **וסקלתם באבנים** אם לא מת באבן אחת ימות בשנייה(סא): **וסקלתם באבנים ומתו** שתהא סקילה מיתתן(סא):

(ו) **על פי שנים עדים או שלשה עדים** אם מתקיימת עדות בשנים למה פרט הכת' שלשה אמר ר' עקיבה לא בא השלישי אלא להחמיר עליו ולעשות דינו כיוצא באלו: אם כך ענש הכת' לניטפל לעוברי עבירה כעוברי עבירה על אחת כמה וכמה שישלם שכר לניטפל לעושי מצוה כעושי מצוה ולומר לך מה שנים נמצא אחד מהן קרוב או פסול עדותן בטלה אף שלשה נמצא אחד מהן קרוב או פסול עדותן בטלה ומני' שאפילו הן מאה תלמוד לומר עדים אמר ר' יוסי בד"א בדיני נפשות אבל בדיני ממונות תתקיים עדות בשאר: רבי אומר אחד דיני ממונות ואחד דיני נפשות אימתי בזמן שהתרו בהן אבל בזמן שלא התרו בהן אם כן מה יעשו שני אחים שראו באחד שהרג את הנפש(סב): ד"א על פי שנים עדים על פי עדים אתה ממיתו אין אתה ממיתו מאומד מיכאן אמרו מאיימין על עידי נפשות ואומ' להן שמא תאמרו מאומד ומשמועה עד מפי עד מפי אדם נאמן שמענו(סג): כיצד (מאיימין) [מאומד] אומ' להם שמא כך ראיתם שרץ אחר חברו להרבה ורצתם אחריו ומצאתם סייף בידו ודם מטפטף והרוג מפרפר אם כן ראיתם אין בדבריכם כלום(סד): **יומת המת** עד שיתיר עצמו למיתה(סה) ד"א יומת המת וכי המת מת אלא אלו הרשעים שנקראו בחייהם מתים(סו): כיוצא בו אתה אומר כי לא אחפוץ במות המת(סז), הי חי הוא יודך כמוני היום(סח) וכן דוד הוא אומר לא המתים יהללו יה ואנחנו נברך יה(סט): **לא יומת על פי עד אחד** אפילו שנים עשר מחייבין ואחד עשר מזכין לא יומת(סי):

(ז) **ויד כל העם באחרונה** מגיד שהכל חייבין ליטפל בו(סיא): **ובערת הרע בכל המיתות**(סיב): **מקרבך** אין אתה מצווה לצאת אחריו להוצה לארץ(סיג):

(ח) **כי יפלא ממך דבר למשפט** בא הכת' לעשות בית דין הגדול על כל בתי דינין כשם שבית דינו של משה על כל בתי דינין(סיד) כך בית דין הגדול שבירושלים על כל בתי דינין: כי יפלא אין פליאה אלא כסייה שנאמר כי יפלא בעיני שארית העם(סטו) ואומר הממני יפלא כל דבר(סטז): רבי אומר כי יפלא ממך **דבר למשפט** כלל **בין דם לדם בין דין לדין ובין נגע לנגע** פרט **דברי ריבות** חזר וכלל כלל ופרט וכלל ואין אתה דן אלא כעין הפרט מה הפרט מפורש דבר שחייבין על זדונו כרת ועל שגגתו חטאת(סיז) אף כל דבר שחייבין על זדונו כרת ועל

נמצא פירוש זה. רלט) סנהדרין ב' ע"א. ס) עי' ספרי, והלשון דכאן קשה. סא) ספרי. סב) ומתני' דמכות ה' ע"ב. סג) סנהדרין ל"ז ע"א. סד) שם ע"ב. סה) סנהדרין מ"א ע"א. סו) ברכות י"ח ע"ב. סז) יחזקאל י"ח, ל"ב ועי' ירושלמי ברכות פ"ג ה"ג (ד' ע"ד). סח) ישעי' ל"ח י"ט. סט) תהלים קט"ו, י"ז — י"ח. סי) במשנה ספ"ק דסנהדרין ובמכילתא משפטים פ"כ יליף לה ממקרא אחרינא. סיא) עי' ספרי. סיב) עי' ב"מ ל"א ע"ב, סנהדרין מה ע"ב. סיג) עי' לעיל הערה רלה. סיד) כדכתיב (שמות י"ח כ"ב) כל הדבר הגדול יביאו אליך, ועי' סנהדרין ט"ז ע"א. סטו) זכרי' ח' ו'. סטז) ירמי' ל"ב כ"ז ועי' סנהדרין פ"ז ע"א. סיז) דדם הוא דם נדה ולידה וזיבה דחייבין עליו כרת, ודין יש במשמעו ג"כ דיני נפשות שיש בהן כרת בלא התראה ודיני מכות השייכין לחייבי כריתות (עיין ריש פ"ג דמכות) ובנגע יש כרת אם נכנס בטומאה למקדש, ועי' סנהדרין דף פ"ז ופ"ח. סיח) בסנהדרין-

שנגתו חטאתסיח) : **וקמת ועלית** מגיד שסנהדרין בגבהה של עירסיט) : ד"א **וקמת ועלית** למה נאמר לפי שהוא אומר כי יפלא ממך דבר למשפט שאם נכסה דבר מאחד מהם שומע אני יהו כולן זקוקין לעלות ת"ל וקמת ועלית לא אמרתי אלא במי שנכסה ממנו דבר בלבדסכ) : אל המקום אשר יבחר ה' אלהיך בו ע"י נביאסכא) וכן הוא אומר עלה הקם מזבח לה' בגרן ארונה היבוסיסכב) : מיכן אמרו מצאן בבית פגי והמרה עליהן כגון שיצאו לדבר מצוה להוסיף על העיר ועל העזרות יכול תהא המראתו המראה ת"ל וקמת ועלית אל המקום אשר יבחר ה' מלמד שהמקום גורםסכג) :

(ט) **ובאת אל הכהנים הלוים ואל השופט** בזמן שיש כהן יש משפט ובזמן שאין כהן אין משפטסכד) מיכן אמרו אין דנין דיני נפשות אלא בפני הביתסכה) **ודרשת והגידו לך את דבר המשפט** ממך לתבוע ומהן להורות:

(י) **ועשית על פי הדבר** שומע אני יהא שומע ואינו עושה ת"ל ועשית: **מן המקום ההוא** שמשם תורה יוצאה לכל ישראלסכו) : **ושמרת לעשות ככל אשר יורוך** מנין שאם יאמרו לך על שמאל שהיא ימין ועל ימין שהיא שמאל שמע לדבריהם ת"ל ככל אשר יורוךסכז) :

(דברים יח, א) **לא יהיה לכהנים הלוים** בכהנים ולוים הכת' מדבר אתה אומר בכהנים ולוים הכת' מדבר או אינו מדבר אלא בכהנים שהן בני לוי ת"ל **כל שבט לוי** לא אמרתי אלא מי שאין לו חלק ונחלה בארץסכח) : **אשי ה'** אלו קדשי מקדש : **ונחלתו** אלו קדשי גבולסכח) : ר' נתן אומר **אשי ה'** אלו מתנות כהונה שנאמר הלקם נתתי אותה מאשיסכט) : **ונחלתו** אלו מתנות לויה שנאמר ולבני לוי הנה נתתי כל מעשר בישראל לנחלהסל) :

(ב) **ונחלה לא יהיה לו** זו נחלת שלשה : **בקרב אחיו** זו נחלת חמשהסלא) :

ד"א ונחלה לא יהיה לו בקרב אחיו למה נאמר לפי שהוא אומר לאלה תחלק הארץ בנחלה אין לי אלא בשעת הילוק הארץ אבל משהילקו שומע אני יקצה לו כל שבט ושבט לפי מה שהוא ת"ל ונחלה לא יהיה לוסלב) : או לא יירש את אבי אמו ישראל ת"ל בקרב אחיו הא יורש הוא את אבי אמו ישראל וכן הוא אומר ושגוב הוליד את יאיר ויהי לו עשרים עיר בארץ הגלעדסלג) וכי מנין היה לשגוב ערים בארץ הגלעד אלא מלמד שנשא חצרון אשה מבנות מכירסלד) ומתה וירשה וכן הוא אומר ואלעזר בן אהרן מת ויקברו אתו בגבול פנחס בנו אשר נתן לו בהר אפריםסלה) וכי מנין היה לפנחס בהר אפרים אלא מלמד שנשא פנחס אשה מבנות אפרים ומתה וירשהסלו) : **ה' הוא נחלתו** אשרי אזנים ששמעו את הדבר

פ"ז ע"א מביא דין זה בשם ר' מאיר ויליף לה מגז"ש. סיט) סנהדרין שם וירושלמי פי"א ה"ג. סכ) במשנה סנהדרין משמע שכולן עולין לב"ד הגדול (ועי' רמב"ם פ"ג מה' ממרים ה"ח) דברים כי יפלא במופלא שבב"ד שחולק עם חבריו עיי"ש בגמ'. סכא) ספרי לעיל פי' ה"ב. סכב) שמואל ב' כ"ד, י"ח. סכג) ברייתא סנהדרין י"ד ע"ב. סכד) ברייתא סנהדרין נ"ב ע"ב. סכה) רמב"ם פי"ד מה' סנהדרין הי"א. סכו) משנה סנהדרין פ"ו ע"ב. סכז) ע' ספרי וע' מ"ש ע"ד מאמר זה בלקוטי מכילתא חלק אשכנזי לד VI. סכח) ספרי. סכט) ויקרא ו' י'. סל) במדבר י"ח כ"א. סלא) ספרי, וע' רש"י ורמב"ן וספר הישר לר"ת תקל"ט. סלב) ספרי במדבר סוף פי' קי"ט. סלג) דברי הימים א' ב' כ"ב ושם כתוב עשרים ושלש עיר. סלד) כדכתיב בד"ה א' ב' כ"א, ומוכח מכאן שירש שגוב אבי אמו וע' ספרי במדבר פי' קל"ד. ופי' ר' הלל שהובא שם במאיר עין אות פ"ג, ובבבלי ב"ב קי"ב ע"א ובירושלמי שם פ"ח ה"ה (ט"ז ע"ב) נראה שפירשו הספרי באופן אחר ושלא היתה לפניהם מכילתא שלנו. סלה) יהושע כ"ד, ל"ג. סלו) ומכאן מוכח ג"כ שיש כהן יורש נחלה בשבט

הוה מפי הקודש: **כאשר דבר לו** להגיד מה גרם שלז) ואיכן דבר לו אני חלקך ונחלתך בתוך בני ישראל שלח):

(ג) **וזה יהיה משפט הכהנים** למה נאמר לפי שהוא אומר וזבחת מבקרך ומצאנך ואכלת שלט) שומע אני אף הזרוע והלחיים והקבה במשמע ת״ל וזה יהיה משפט הכהנים: **מאת העם** מאת המותר לעם להוציא את השוחט ונמצא טרפה שמ) והשוחט לע״ז והנוחר והמעקר שמא): ד״א מאת העם להוציא כהנים ולוים שמב): **מאת זבחי הזבח** אין לי אלא מאת זבחי הזבח זבח לעצמו למשתה בנו מנין ת״ל מאת זבחי הזבח מכל מקום: או ישעבדנו הכהן לזבוח ת״ל מאת זבחי הזבח כשזבח: ד״א מאת זבחי הזבח לרבות בהמת השותפין שתהא חייב במתנות שמג): **אם שור אם שה** אין חייב במתנות אלא בהמה טהורה בלבד שמד): אם שור אם שה לחייב על זה בפני עצמו ועל זה בפני עצמו: ד״א מכלל שור זכר ונקבה ומכלל שה גדי וטלה: ד״א שור מה ת״ל אם שור לרבות את הכלאים הבא מכבש ועז שיהא חייב במתנות שמה): אם שה לרבות את הכוי שמו): **ונתן לכהן** ואפלו כהנת שמז): ונתן ולא שיטול מעצמו שמח): **הזרוע** בשל ימין הכת׳ מדבר אתה אומר בשל ימין הכת׳ מדבר או אינו מדבר אלא בשל שמאל הרי אתה דן נאמר כאן זרוע ונאמר להלן שמט) זרוע מה זרוע שנאמר להלן בשל ימין הכת׳ מדבר שנ) אף זרוע שנאמר כאן בשל ימין הכת׳ מדבר: עד שלא יאמר יש לי בדין הואיל והשוק מתנה לכהן והזרוע מתנה לכהן אם למדתי לשוק שאינו אלא בשל ימין אף הזרוע לא ינהוג אלא בשל ימין שנ) לא אם אמרת בשוק שהוא נוהג במוקדשין לפי כך הוא נוהג בשל ימין תאמר בזרוע שאינו נוהג במוקדשין שנא) לפי כך לא ינהוג בשל ימין ת״ל הזרוע בשל ימין הכת׳ מדבר שנב): **ונתן לכהן הזרוע והלחיים והקבה** שומע אני שלשתן כאחת ת״ל ראשית דגנך תירשך ויצהרך תתן לו מה אלו אם רצה ליתן לו כולן כאחת רשאי כל אחד ואחד בפני עצמו רשאי אף אלו אם רצה ליתן לו כולן כאחת רשאי כל אחד ואחד בפני עצמו רשאי שנג):

(ד) **ראשית דגנך תירשך ויצהרך** בתרומה גדולה הכת׳ מדבר מלמד שאין תורמין אותה אלא מן המובחר שנאמר ראשית שנד) ר׳ ישמעאל אומר מנין אתה אומר למקדיש ערימתו עד שלא מירח פטור מן המעשרות או יכול משמירח ת״ל ראשית דגנך תירשך ויצהרך תתן לו שנה): ר׳ עקיבה אומר מנין אתה אומר שאם רצה אדם לעשות כל גרנו תרומה וכל עיסתו חלה שהוא רשאי ובלבד שישייר מקצת [ת״ל ראשית] שנו): **דגנך** ולא דגן גוי מיכן אמרו פירות הגוי שגדלו בקרקע שקנה בארץ ישראל אם נגמרה מלאכתן ביד הגוי ומירחן הגוי פטורין מכלום שנז) **דגנך תירשך ויצהרך** כעין דגן תירוש ויצהר מה דגן תירוש ויצהר מאכל אדם וגידוליו מן הארץ

אחר כגון אם בעל יורש אשתו. ועי׳ ספרי ובבלי וירושלמי שם ומ״ש בלקוטי מכילתא חלק אשכנזי נד XV. שלז) ספרי. שלח) במדבר י״ח כ׳. שלט) דברים י״ב כ״א. שמ) בספרי יליף לה מקרא אחרינא. שמא) תוספתא חולין פ״ט. שמב) עי׳ ספרי וע׳ חולין קל״א ע״א דרב ספוקי מספקא ליה אי לוים איקרו עם או לא. שמג) חולין קל״ו ע״א. שמד) רמב״ם פ״ט מה׳ בכורים ה״ה. שמה) חולין קל״ב ע״א ועי׳ ספרי. שמו) כתנא דבי ראב״י חולין קל״ב ע״א. שמז) חולין קל״ג ע״א. שמח) במדבר ו׳ י״ט. שמט) דשם ודאי מדבר בשל ימין בפסוק התרומה. שנ) בתוספתא חולין פ״ט יליף באמת מדין זה. שנא) חולין ק״ל ע״א. שנב) עי׳ חולין קל״ד ע״ב. שנג) ע׳ חולין קל״ב ע״ב. שנד) ספרי, ועי׳ ספרי במדבר ריש פי׳ קכ״ב. שנה) עי׳ פיאה פ״א מ״ו ופ״ד מ״ח דמוכח דדוקא מירוח הקדש פוטר, ועיין מנחות ס״ו ע״ב. שנו) חלה פ״א מ״ט וחולין קל״ו ע״ב. שנז) לשון הרמב״ם פ״א מה׳

ויש לו בעלים שנאמר דגנך אף כל כיוצא בהן חייב בתרומה ומעשרות שנח): וראשית גז צאנך תתן לו בשל רחלים הכת׳ מדבר אתה אומר בשל רחלים הכת׳ מדבר או אינו מדבר אלא בשל עזים אם תאמר שאין להם גז יש לך שטף על כרחך אמרה תורה וראשית גז צאנך בשל רחלים הכת׳ מדבר שנט) : ד״א מה הוא אינו משתמש אלא בצמר אף אתה לא תהא נותן לו אלא צמר ש) : צאנך מיכן אמרו ראשית הגז נוהג בארץ ובחוצה לארץ בפני הבית ושלא בפני הבית ר׳ יהודה ביר׳ אלעאי אומר כל מקום שמעשר דגן נוהג שם ראשית הגז נוהג ששא) : ד״א צאנך למעוטי שותפות הגוי אבל בהמת השותפין חייבת ששב) : ר׳ אלעאי אומר ששג) ראשית הגז אין נוהג אלא בארץ ששד :

(ה) תתן לו כי בו בחר ה׳ אלהיך בזמן שהוא מקבל עליו כל עסקי כהונה את נותן לו ואם אינו מקבל עליו כל עסקי כהונה אין את נותן לו מיכן אמרו כהן שהוא מקבל עליו כל עסקי כהונה חוץ מדבר אחד אין לו חלק בכהונה ששה) : לעמוד לשרת בשם ה׳ מצוה יכול אם שירת מיושב עבר על המצוה ויהא כשר ת״ל ככל אחיו הלוים העומדים שם לפני ה׳ שנה עליו הכתוב לפסול ששו) : הוא ובניו להוציא את הנושא נשים בעבירה מיכן אמרו כהן שהוא נושא נשים בעבירה אסור להקריב עד שידור הנייה על דעת רבים כדי שלא תהיה לו הפרה ומותר ששז) : היה מיטמא למתים אסור להקריב עד שיקבל עליו בבית דין שלא יטמא ומותר כיצד אומ׳ לו דור הנייה והוא נודר, עולה ומקריב יורד ומגרש ששז) :

(ו) וכי יבא הלוי בכהן הכת׳ מדבר או אינו אלא וכי יבא הלוי כשמועו ת״ל חלק כחלק יאכלו לא אמרתי אלא מי שהוא עובד בהלק ואוכל בחלק יצא הלוי שאינו עובד בחלק ולא אוכל בחלק ששח) : וכי יבא הלוי ברגל הכתוב מדבר אתה אתה אומר ברגל הכת׳ מדבר אינו אלא וכי יבא הלוי בכל זמן ת״ל מאחד שעריך מכל ישראל לא אמרתי אלא בשעה שכל ישראל מכונסין בשער אחד בשלשה רגלים ששט) (וזו מצות עשה שיהיו כל המשמרות שוות ברגלים וכל שיבא מן הכהנים ברגל ורצה לעבור עובד והולק עמהן ואין אומרין לו לך עד שיגיע משמרך) : ובא בכל אות נפשו (זה כהן שיש לו קרבן שיהא בא למקריש ומקריבו בכל יום שירצה שנאמר ובא בכל אות נפשו ושרת ואפלו חטאתו ואשמו הוא מקריב ומכפר על ידי עצמו והעור של קרבנו שלו ואם רצה ליתן קרבנו לכל כהן שירצה להקריבו נותן ועור הקרבן ועבודתו לאותו כהן בלבד שנתן לו) שע) :

(ז) ושרת בשם ה׳ אלהיו מיכן אמרו אין מחללין שם שמים על היחיד שעא) : ושרת בשם ה׳ אלהיו מיכן אמרו לשם ששה דברים הזבח נזבח לשם זבח

תרומות ה״א, ועיין בכורות י״א ע״ב ותוס׳ שם. שנח) עי׳ משנה ריש מעשרות ור״ש שם. שנט) חולין קל״ז ע״א ועי׳ תוי״ט ר״פ ראשית הגז ד״ה אלא רחלות. ש) דבר הלמד לשירות, חולין שם. ששא) שגר כרי אלעאי אביו לקמן, וכ״ל דברים סמוכין במ״ת (עי׳ יבמות ד׳ ע״א). ששב) כרבנן חולין קל״ה ע״א ששג) חולק ג״כ שם אבהמת השותפין ואולי נשמטו כאן המלות: בהמת השותפין פטורה. ששד) חולין קל״ו ע״א. ששה) בכורות ל׳ ע״ב. ששו) זבחים כ״ג ע״ב ועי׳ ספרי, ולשון שנה עליו הכתוב לפסול מצינו הרבה פעמים במדרשי דבי ר׳ ישמעאל, עי׳ מכילתא בא פ״ג ופי״א וספרי במדבר פי׳ ס״א. ששז) בכורות מ״ה ע״ב. ששח) דבמעשר ראשון העובד הנאה לבעלים, ועי׳ ספרי. ששט) ע״כ ספרי (ועי׳ סוכה נ״ה ע״ב) ומכאן ואילך הוא לשון הרמב״ם פ״ד מה׳ כלי המקדש ה״ד. שע) לשון הרמב״ם פ״ד מה׳ כלי המקדש ה״ז. שעא) אולי צ״ל מחללין ש״ש על היחיד כלקמן פי׳ כי תבא (וע״ש הערה תקכ) וגירסא דאין מחללין יש לפרש בדוחק דר״ל דאין זה חילול השם אי מחללין שמו על היחיד, ועי׳ ספרי פי׳ ל״ב שכבודו של מקום קל על בעל ייסורין שני ק׳

לשם זובח לשם שם לשם אשים לשם ריח לשם ניחח; חטאת ואשם לשם חטא שעב): ד"א ושרת בשם ה' איזה הוא שירות שהוא בשם ה' הוי אומר זו שירה מיכן שהיו הלוים אומרים שירה על הקרבנות שעג): **ושרת ככל אחיו העמדים** זה הוא שאמרנו שאם שירת מיושב פסל שעג): ושרת בשם ה' אלהיו שומע אני אף כהן גדול במשמע ת"ל **חלק כחלק יאכלו** לא אמרתי אלא מי שהוא עובד בחלק ואוכל בחלק יצא כהן גדול שהוא עובד שלא בחלק ואוכל שלא בחלק שעד):

(ח) **חלק כחלק [יאכלו]** אין לי אלא קרבנות הרגלים ושתי הלחם וחלוק לחם הפנים שהן שווין בהן או יכול יהו כל המשמרות שוות בקרבנות הרגל הבאים שלא מחמת הרגל כגון נדרים ונדבות ותמידין ת"ל **לבד ממכריו על האבות** חוץ ממה שהתקינו אבות מה מכרו אבות זה לזה את בשבתך ואני בשבתי שעה): ד"א לבד ממכריו על האבות לפי שהיו ששה עשר לאלעזר ושמנה לאיתמר שנאמר וימצאו בני אלעזר רבים לראשי הגברים מן בני איתמר ויחלקום לבני אלעזר ראשים לבית אבות ששה עשר ולבני איתמר לבית אבותם שמונה ויחלקום בגורלות אלה עם אלה ויכתבם שמעיה בן נתנאל הסופר מן הלוי לפני המלך והשרים שעו) יכול אם רצו לשנות ישנו ת"ל לבד ממכריו על האבות חוץ ממה שהתקינו אבות:

(דברים יט, טו) **לא יקום עד אחד באיש** למה נאמר לפי שהוא אומר כי יקום עד חמס באיש בשני עדים הכת' מדבר אתה אומר בשני עדים הכת' מדבר או אינו מדבר אלא בעד אחד ת"ל לא יקום עד אחד באיש ממשמע שנאמר לא יקום עד אינו יודע שהוא אחד ומה ת"ל אחד אלא זה בנין אב כל מקום שנאמר עד הרי כאן שנים עד שיפרוט לך הכתוב אחד שעז): **לא יקום עד אחד באיש** אין לי אלא לדיני נפשות לדיני ממונות מנין ת"ל **לכל עון**: לקרבנות מנין ת"ל **ולכל חטאת**: לזכות מנין ת"ל **בכל חטא אשר יחטא**: להעלות לכהונה ולהוריד מן הכהונה מנין ת"ל לכל עון ולכל חטאת] שעח): לכל עון ולכל חטאת אינו קם קם הוא באשה לזכות שעט) מיכן אמר ר' עקיבה משיאין את האשה על פי עד אחד שפ): לכל עון ולכל חטאת אינו קם קם הוא לשבועה שפא) והדין נותן מה אם פיו שהוא זוקקו לתשלומין אינו זוקקו לשבועה שפב) עד אחד שאינו זוקקו לתשלומין דין הוא שלא יזקקו לשבועה שפג) לא אם אמרת בפיו שאינו מצטרף עם אחר לחייבו מיתה לפי כך אינו זוקקו לשבועה תאמר בעד אחד שהוא מצטרף עם אחר לחייבו מיתה לפי כך יזקקנו לשבועה: ויזקקנו לתשלומין והדין נותן מה אם פיו שאינו זוקקו לשבועה הרי הוא זוקקו לתשלומין עד אחד שהוא זוקקו לשבועה דין הוא

אלהיך ומיסרך. שעב) משנה זבחים מ"ו ע"ב. שעג) ערכין י"א ע"א, ועי' ספרי במדבר פי' קט"ז. שעד) יומא פ"א מ"ב (י"ד ע"א) ועי' ת"כ אמור סוף פרק י"ח ולו פרשה ב' מ"ב ובראב"ד שם. שעה) ספרי. שעו) ד"ה א' כ"ד, ד'—ו' ועיין תענית כ"ז ע"א. שעז) סוטה ב' ע"א וספרי במדבר פי' ז' וקס"א. שעח) ספרי, ועי' כתובות כ"ג ע"ב. שעט) כלומר אע"ג דבאים לאו דוקא דה"ה באשה אינו קם כדדרשינן בספרי מ"מ דוקא לעון אינו קם אבל קם לזכות דהיינו באשה להשיאה, ועי' ספרי במדבר פי' קס"א וסנהדרין ל"ג ע"ב. שפ) יבמות קכ"ב ע"א. שפא) שבועות מ' ע"א. שפב) צ"ל לפרש דר"ל דפיו אינו זוקקו לשבועה במודה במקצת אם אין אדם תובעו בטענת ברי, עיין ח"מ סי' ע"ה ס"ג. שפג) אם אין אדם תובעו בברי, ובאמת חייב בע"א אפילו בטענת ספק עפ"י העד, עי' ק"מ סע"ה סכ"ג ולהפוסקים דס"ל דגם בע"א פטור בטענת ספק צריך לפרש כאן בדוחק דמיירי בגוונא אחרינא דמב"מ פטור ובע"א חייב כגון אם אין הכפירה שתי כסף, עי' ח"מ

שיוקקנו לתשלומין ת"ל לכל עון ולכל חטאת לכל עון ולכל חטאת אינו קם קם הוא לשבועה[שפד]:

(דברים יט, כ) והנשארים ישמעו ויראו מיכן אמרו מזוממיהם[שפה] ומזוממי מזוממיהם הרי אלו נהרגין[שפו]: ר' יהודה אומר כת הראשונה נהרגת והשניה פטורה שאין זו אלא אסטסים[שפז]:

פרשת כי תצא.

(דברים כא, י) כי תצא למלחמה במלחמת הרשות הכת' מדבר[שפח] ולמה נאמר לפי שהוא אומר רק הנשים והטף והבהמה תבז לך[שפט] אבל לא שמענו שאת רשאי לקיים מהן אישות ת"ל כי תצא למלחמה וראית בשביה בא הכת' ללמדך כיצד אתה עושה ואת רשאי לקיים מהן אישות: ונתנו ה' אלהיך בידך ושבית שביו משימסרו בידך את רשאי לשבותן ואם לאו אין את רשאי לשבותן[שצ]:

(שם יד) לא תתעמר בה תחת אשר עניתה לא תתעמר בה אחר כל המעשים הכת' מדבר אתה אומר אחר כל המעשים הכת' מדבר או אינו מדבר אלא לאחר בעילה אלא אם אמרת כן הרי היא אשתו לכל דבר הא [מה] ת"ל לא תתעמר בה תחת אשר עניתה אחר כל המעשים הכת' מדבר[שצא] דברי ר' יאשיה: ר' יונתן אומר אחר הבעילה הכת' מדבר או אינו מדבר אלא לאחר כל המעשים ת"ל ויקח אותה וישכב אתה ויענה הרי אתה דן נאמר כאן ענוי ונאמר להלן ענוי מה ענוי שנאמר להלן אחר הבעילה הכת' מדבר אף ענוי שנאמר כאן אחר בעילה הכת' מדבר[שצב]:

(שם כג) כי קבור תקברנו אף כהן ונזיר במשמע או שאר כל אדם חוץ מכהן ונזיר ת"ל כי קללת אלהים תלוי אמרת כל המוזהר על קללת השם מוזהר על קבורת מצוה[שצג]:

(דברים כב ג') וכן תעשה לכל אבדת אחיך להביא את המשומד[שצד] או כשם שאין את מוזהר על מכתו ועל קללתו[שצה] לא תהא מוזהר על אבדתו הרי השמיטו יוכיח[שצו] שאין את מוזהר על מכתו ועל קללתו והרי את מוזהר על

שפ"א ס"ד. שפד) ומדאיצטריך קרא לחייבו שבועה ש"מ דאינו זוקק לתשלומין. שפה) אם הוזמו המזוממין, וכן אם הוזמו מזוממי מזוממין. שפו) ויליף לה מוהנשארים וסובר דקאי אמזוממין. שפז) מכות ה' ע"א, ומכאן ג"כ ראיה לפירוש דקמאי במתני' שדחה הרי"ף ז"ל, אמנם הרמב"ן ז"ל במלחמות כתב שפירוש דקמאי עיקר וכן הוא מפורש בתוספתא פ"ק דמכות. ולענין פי' מלת אסטסים עיין ערוך ור"ש בפירושי למשנה מכות שם. שפח) ספרי. שפט) דברים כ' י"ד. שצ) דגזל גוי אסור, עי' לקוטי מכילתא לד 22 לדברים כ' י"ד. שצא) ונראה דר' יאשיי' מפרש תחת אשר עניתה כמו שתרגם התרגום ירושלמי די יהיבת רשותך עלה ודומה לו ותעניה שרה (בראשית ט"ז ו') שהיתה משעבדת בה כאדון עם עבדו. שצב) ר' יונתן מפרש כתרגום יונתן בתר דשמשתא עמה, ועל כן סובר ג"כ דושלחתה לנפשה היינו בגט (כדאיתא בספרי). ומאמר זה בלתי ספק הוא ממכילתא דר' ישמעאל. שצג) דקבורת מת מצוה דוחה עשה ול"ת דכהן ונזיר, ועי' ספרי במדבר פי' כ"ו ונזיר מ"ח ע"ב דיליף לה מקרא אחרינא. שצד) ע"ז כ"ו ע"ב ומשמע שם דהיינו דוקא במומר אוכל נבלות לתיאבון. שצה) דעל קללתו אינו מוזהר דאינו עושה מעשה עמך ועל הכאתו כמי לא דאיתקש הכאה לקללה כדאיתא בסנהדרין פ"ה ע"א. שצו) כ"ל דהאי תנא היה דורש

השמיטו הוא יוכיח לאבדתו שאע"פ שאין את מוזהר על מכתו ועל קללתו את מוזהר על אבדתו לא אם אמרת בהשמיטו שהוא שלו שלז) תאמר באבידתו שאינה שלו שלח) הואיל ואינה שלו לא תהא מוזהר עליה ת"ל וכן תעשה לכל אבדת אחיך להביא את המשומד:

(שם ה) **לא יהיה כלי גבר על אשה** ר' ישמעאל אומר בא הכת' ללמדך הרחק מן הכיעור ומן הדומה לכיעור שלט) שלא יחשדוך אחרים בעבירה הא כאיזה צד האיש לבוש בגדי אשה והאשה סבורה לאיש שהוא אשה ונמצאו באין לידי עבירה לפי כך לא יתקשט האיש כתבשיטי אשה ולא אשה כתבשיטי איש ת) ולא ילבש חלוק של צורות ולא טלית של שלטים תא):

(שם ז) **שלח תשלח את האם** בנקיבות הכת' מדבר תב) או אחד זכרים ואחד נקיבות אמרת קל וחומר הוא אם במקום שעשה את שאינו מזומן כמזומן תג) עשה את הזכרים כנקיבות תד) כאן שלא עשה את שאינו מזומן כמזומן תה) דין הוא שעשה את הזכרים כנקיבות דברי ר' אליעזר אמרו לו תלמידיו וכי דנין אפשר למי שאי אפשר תו) משיבין לאדם דבר שאינו שלו תז) אם לדין הרי הוא אמור תח) ואם מן הדין יש תשובה תט) והרי אותו ואת בנו יוכיח שלא עשה בו את שאינו מזומן כמזומן תי) ולא עשה בו את הזכרים כנקיבות תיא) הוא יוכיח לשילוח הקן שאע"פ

ואת אחיו או את אחיך דגבי שמטת כספים לרבות את המומר לתיאבון. שלז) דכיון שהוא עתה ברשותו שלו מקרי וחייב אתה לשמט. שלח) כיון דילא מרשותו אינו שלו מקרי. שלט) חולין מ"ד ע"ב ועי' אבות דר"נ פ"ב. ת) ספרי, נזיר כ"ט ע"א. תא) טלית שהוא מנומר בצורות נאות ונמר מחברבורותיו (ירמי' י"ג כ"ג) ת"י ונמרא שלטי רקמתיה. תב) ספרי ועי' חולין ע"ח ע"ב תוס' ד"ה מה כשחייב. תג) בהשקפה הראשונה היה נראה דמדבר כאן מכסוי הדם (עי' ר"פ כסוי הדם, ור"פ שילוח הקן) אך לא עלה בידי לפרש המאמר באופן זה מפני הקושיות והדוחקים אשר איני יכול לפורטם כי רבים הם. ואחר עיון רב מצאתי בס"ד פירוש נכון במאמר הקשה הזה. — כלענ"ד דמיירי כאן מחיוב ארבעה וחמשה דגנב טבח ומכר. ומצאתי במכילתא דר' שמעון בן יוחאי (במה"ג כ"י) שרוצה לילף חיוב ארבעה וחמשה מאם על הבנים וז"ל בפ' משפטים: שה ולא עופות שהיה בדין ומה בהמה שאינה באם על הבן הרי היא בתשלומי ארבעה וחמשה עוף שהוא באם על הבן אינו דין שיהא בתשלומי ארבעה וחמשה ת"ל שה ולא עופות עכ"ל. וכאן יליף ר' אליעזר אם על הבנים מק"ו מתשלומי ארבעה וחמשה ואמר ומה בגנב טבח ומכר שיש בו קולא שאם גנב וטבח ומכר שאינו מזומן דהיינו בהמה שמרדה בבעליה והלכה לה (עי' חולין קל"ט ע"א תוס' ד"ה כיון) הרי הגנב פטור כבמזומן פי' כאלו שחט בהמה שלו שיש לו מזומנת בביתו. תד) ואעפ"י כן יש בו חומרא דחייב בתשלומי ד' וה' בזכרים כבנקבות. תה) דכתיב כי יקרא פרט למזומן, והחמירה התורה ואסרה ליקח אם על הבנים בשאינו מזומן ולא עשתה שאינו מזומן כמזומן, וא"כ ק"ו שתחמיר בזכרים כבנקבות. תו) יותר טוב לגרום: אפשר משאי אפשר, עיין סוכה כ' ע"ב. תז) בתמיה, דגבי ד' וה' אי אפשר לומר שישלם הגנב באינו מזומן דכיון דמרדה הבהמה הוי לה הפקר כמ"ש התוס' (חולין קל"ט ע"א ד"ה כיון) ואיך ישיב לו דבר שאינו שלו. תח) אם דין זה הוא נכון מצד עצמו דהיינו שהוא קבלה בידך הרי הוא אמור ונקבל אותו. תט) אך לשיטתך דדנין אפשר משאי אפשר (עי' מנחות פ"ב ע"א ונדה ל"ז ע"ב), מ"מ יש תשובה לק"ו שלך. תי) לכאורה תמוה דהרי היא הלכה פסוקה דאותו ואת בנו נוהג במזומן ובשאינו מזומן (עי' חולין ע"ח ע"ב). אך למעיין לא קשה מידי כי התנא עיקר כוונתו לומר דאותו ואת בנו לכל הפחות לא קיל משילוח הקן, דגם באותו ואת בנו אסרה תורה שאינו מזומן ולא עשאו כמזומן דשילוח הקן דמותר, וה"ה דהוי מצי למימר דאותו ואת בנו חמיר משילוח הקן דאפילו מזומן אסור בו, אלא כיון דא"צ לזה דלענין הוכיח די שהוא כשילוח הקן לא הזכיר אלא איסורא דשאינו מזומן, בשגם דבאותו ואת בנו דאינו נוהג אלא בשור ושה, דמסתמא מזומנים הם, עיקר הרבותא דחייב אף בשאינו מזומן

שלא עשה בו את שאינו מזומן כמזומן דין הוא שלא נעשה בו את הזוכרים כנקיבות תיב) לא אם אמרת באותו ואת בנו שלא עשה בו את הקריבין כמקריבין תיג) לפי כך לא עשה בו את הזוכרים כנקיבות תאמר כאן שעשה הקריבין כמקריבין תיד) לפיכך נעשה את הזוכרים כנקיבות ת"ל שלח תשלח את האם מיכן אמרו קורא זכר ר' אליעזר מחייב תטו) וחכמים פוטרין:

(שם ט) **לא תזרע כרמך כלאים** אף הכרם בכלל היה שנאמר שדך לא תזרע כלאים והרי הכתוב מוציאו מכללו להחמיר עליו שלא בא אלא לאסרו בהנייה לכך נאמרה הפרשה: **כלאים** בשני מינין הכת' מדבר תטז) אתה אומר בשני מינין הכת' מדבר או אינו מדבר אלא במין אחד תיז) הרי אתה דן נאמר כאן כלאים ונאמר להלן כלאים תיח) מה כלאים שנאמר להלן בשני מינין הכת' מדבר אף כלאים שנאמר כאן בשני מינין הכת' מדבר: **פן תקדש המלאה** פן תוקד אש תיט) מלמד שהכל אסור בהנייה אפילו הקש של תבואה והעצים של גפנים הכל שורפין אותן ולא יסיק בהן תנור וכירים ולא יבשל בהן בשעת שריפתן תכ):

(שם יא—יב) **לא תלבש שעטנז גדלים תעשה לך** מיכן אמרו סדין בציצית בית שמאי פוטרין ובית הלל מחייבין תכא) אמ' בית הלל לבית שמאי תרחה מצוה בלא תעשה למצות עשה אמרו להם בית שמאי מצינו בכל המצות שבתורה שקדמה מצות עשה למצוה בלא תעשה תכב) אבל כאן תקדום מצות לא תעשה למצות עשה תכג): **גדלים תעשה לך** למה נאמר לפי שהוא אומר ועשו

ושלא ממעטינן שם אינו מזומן כמו שממעט מזומן בשילוח הקן. תיא) ס"ל לאפוקי תנא דאין חוששין לזרע האב ודלא כחנניה. תיב) ע' חולין ע"ח ע"ב דיליף איפכא אותו ואת בנו משילוח הקן, אמנם לפי המסקנא ליתא דיליף באותו ואת בנו למעט זכרים מקרא. תיג) ע' בכורות מ"ה ע"ב וספרא אמור פרק ג' ה"ה ופרשה ח' ה"א דאע"ג דמומין פוסלין במקריבין כמו בקריבין מ"מ בפסול דאותו ואת בנו הקילה התורה במקריבין והתירה שיקריבו אב ובנו כאחד, וא"כ הוי האי פסול קלת כהותר מכללו. וקשה דבבכורות מ"ה ע"ב אמר הש"ס דדינא לאותו ואת בנו אינו נוהג באדם המקריב לא שייך אלא אליבא דחנניה דס"ל חוששין לזרע האב. וא"כ תנא דילן דס"ל כרבנן דחנניה דאותו ואת בנו אינו נוהג בזכרים איך אמר דאינו נוהג במקריבין ויש ליישב בדוחק דדינא דספרא אמור פרק ג' ה"ה שייך אף לרבנן דחנניה דשם אמר דיש ללמוד דבאדם המקריב פוסל אותו ואת בנו בק"ו מבהמה. וכי תימא נאמר דיו כבהמה שאינו פסול אלא בנקבות. א"כ איפרוך ק"ו דהא במקריבין ל"ש נקבות, וס"ל כר' טרפון (ב"ק כ"ה ע"ב) דהיכא דמיפרך ק"ו לא אמרינן דיו, הלכך אצטריך קרא דאסר מום בו להתיר אותו ואת בנו באדם, ולפ"ז אתי שפיר דלא פליגי תרי סתם ספרא אהדדי דבפ' אמור פרשה ח' הי"א איתא סתם ספרא כרבנן דחנניה, ואתי שפיר מכילתא דילן. אמנם הש"ס בבכורות מ"ה רצה לתרץ מתניתין למאן דסבר דיו גם היכא דמיפרך ק"ו לכך מוקי לה כחנניה. תיד) דאם על הבנים אינו פסול בקרבנות וא"כ אין חילוק בין קריבין למקריבין ולא שייך לומר דהותר מכללו אצל מקריבין. תטו) לכאורה נראה דמכילתא דילן פליגא על הש"ס דחולין קי"מ ע"ב וס"ל דלר' אליעזר לאו דוקא קורא אלא אפילו זכר דעלמא מחייב. אך יש לומר דכיון דר' אליעזר סבר דמן הדין יש ללמוד דבכל זכר מחייב רק דגלי קרא דשלח תשלח את האם דפטור, א"כ אהני דינא לכל הפחות דחייב בקורא דאתיא לגירה דגירה עיי"ש בש"ס. כן נראה לי פירוש מאמר זה, אף שנמצא בו דוחק קצת. ומי שדעתו רחבה מדעתנו יפרש פירוש מרווח יותר ואנא מודילנא מאניה בתריה לבי מסותא. תטז) כלומר בב' מינין בהדי כרם דהיינו חטה ושעורה וחרצן עי' ברכות כ"ב ע"א. תיז) אם זרע מין אחד כגון חטה בהדי כרם. תיח) ובגד כלאים שעטנז (ויקרא י"ט, י"ט). תיט) מימרא דחזקיי קידושין כ"ו ע"ב ועי' ירושלמי רפ"ח דכלאים. תכ) לשון הרמב"ם פ"ה מה' כלאים ה"ז. תכא) מנחות מ' ע"א. תכב) ויליף לה מנזיר דלב"ש דס"ל נזירות ליתא בשאלה כ"ק פירכת הש"ס ביבמות ה' ע"א מה לנזיר שכן ישנו בשאלה. תכג) כיון שקדם

להם ציצית שומע אני יעשה הוט אחד בפני עצמו ת"ל גדלים תעשה לך כמה גדילה נעשית אין פחות משלשה חוטין כדברי בית הלל בית שמאי אומרים ארבעהתכד) כמה תהא משלשת בית שמאי אומ' ארבע ובית הלל אומ' שלשה ושליש שבית הלל אומ' אחת מארבע לטפח של כל אדםתכה) והלכה כבית שמאיתכו) בר"א בתחלתה אבל בשייריה ובגרדומיה כל שהואתכז): גדלים תעשה לך זה לבן מנין לרבות את התכלת ת"ל ונתנו על ציצית הכנף פתיל תכלתתכח): תעשה לך ולא מן העשוי שלא יוציא נימין מן הטלית ויעשהתכט): תעשה לך לשם חובה מלמד שצריכה טויה לשמהתל): **על ארבע כנפות כסותך** לפי שהוא אומר על כנפי בגדיהם בעלי שלש ובעלי חמש ובעלי שש ובעלי שבע ובעלי שמונה במשמע ת"ל על ארבע יצאו אלו משמע מוציא את אלו ומביא כרים וכסתות ת"ל אשר תכסה בה יצאו כרים וכסתותתלא): **אשר תכסה בה** לרבות כסות סומאתלב) אשר תכסה בה פרט למקופלת ומונחת בקפסהתלג): על ארבע כנפות כסותך בעלת ארבע ולא בעלת שלש או יכול בעלת ארבע ולא בעלת חמש ת"ל אשר תכסה בה אפילו בעלת חמש או יתר ולמה אני מחייב בעלת חמש ופוטר בעלת שלש לפי שיש בכלל חמש ארבעתלד). יכול יטיל (שלש) [חמש] ציציות לבעלת חמש ושש ציציות לבעלת שש ת"ל על ארבעתלה) הא כיצד מטיל ארבע הציציות לארבע הכנפות המרוחקות זו מזותלו): על ארבע כנפות כסותך שומע אני אע"פ שאינה מכסה ראשו ורובו ת"ל אשר תכסה בה כסות שהוא מכסה ראשו ורובו אמרתיתלז) מיכן [אמרו] מדתה כדי שיתכסה בה ראשו ורובו של קטן המהלך בשוק לבדו ואינו צריך אחר לשמרו ולילך עמותלח):

(דברים כג, טו) **ולא יראה בך ערות דבר** ר' ישמעאל אומר נאמר כאן ערות דבר ונאמר להלן ערות דבר מה ערות דבר שנאמר להלן בהרהור וע"ז הכת' מדבר אף ערות דבר שנאמר כאן בהרהור וע"ז הכת' מדבר: ר' אומר נאמר כאן ערות דבר ונאמר להלן ערות דבר מה ערות דבר שנא' להלן משום בזיון אף ערות דבר שנאמר כאן משום בזיוןתלט).

הל"ת בקרא ודרש איפכא סמוכין לאומרא דכלאים אסור אפילו במקום גדילים כמו שפירש הרמב"ן במלחמות פ"ב דשבת. ונראה מכאן דלב"ש שרין בלילה אסור ומדאורייתא דלא כתוס' שבת כ"ה ד"ה שרין ומנחות שם. תכד) ספרי כאן ובמדבר. תכה) מנחות מ"א ע"ב. תכו) בספרי נאמר על פלוגתא ראשונה. תכז) ספרי ומנחות ל"ט ע"א. תכח) במדבר ט"ו ל"ח, ועי' ספרי כאן. תכט) ספרי ומנחות מ"ב ע"ב. תל) סוכה ט' ע"א. תלא) ספרי במדבר פי' קט"ו. תלב) מנחות מ"ג ע"א. תלג) עי' מנחות מ"א ע"א. תלד) פליג אספרי דלעיל הערה תלא (אמנם להרא"ם לא פליגי אהדדי עי' הל' קטנות), והיא ברייתא זבחים י"ח ע"ב. תלה) במנחות ל"ז ע"ב לחד תירוצא פליג ר' ישמעאל על זה לפי פירש"י, אמנם בהגה"מ פ"ג מה' ציצית מביא פי' אחר בשם רבינו שמחה. תלו) רמב"ם פ"ג מה' ציצית ה"ג וכ' הכ"מ דמסברא אמר כן ומכאן נראה שהיא מכילתא. ויש ג"כ מכאן סתירה למ"ש המרדכי בשם תוס' שנ"ץ דבעלת שש פטורה וכבר דחאה הב"י בסי' י' עיי"ש. תלז) מנחות מ' ע"ב. תלח) רמב"ם פ"ג מה' ציצית ה"א. תלט) נ"ל דהאי מכילתא נעתקה ממקומה הראוי לה ונכתבה כאן, כי עיקר מקומה הוא גבי גט דכתב בו כי מצא בה ערות דבר ופליגי תנאי דילן מאי היא ערות דבר ותרוייהו ילפי מערות דבר דכאן אלא דר' ישמעאל סבר דערות דבר כאן איירי בהרהור עבירה וע"ז (עי' ספרי פי' רנ"ד ורנ"ה) וע"כ סובר דלא יגרש את אשתו אלא א"כ מצא בה דבר ערוה או ע"ז ורבי סובר דעיקר קרא דכאן מזהיר על דבר בזיון וא"כ גבי גירושין נמי יכול לגרש משום כל דבר בזיון, ועי' גיטין צ' ע"א.

(יח) **לא תהיה קדשה מבנות ישראל** הרי זו אזהרה למופנה(תמ) שנאמר לא היתה בזה קדשה(תמא) וכל הבועל אשה לשם זנות בלא קידושין לוקה(תמב): ולא יהיה קדש מבני ישראל זה משכב זכור והוא שנאמר להלן ואת זכר לא תשכב משכבי אשה(תמג) וכן הוא אומר וגם קדש היה בארץ(תמד):

(יט) **לא תביא אתנן זונה ומחיר כלב** אתנן זונה ומחיר כלב אסורין אתנן כלב ומחיר זונה מותרין שהיה בדין מה אם אתנן שהוא מותר בכלב אסור בזונה מחיר שהוא אסור בכלב דין הוא שיהא אסור בזונה או חילוף מה אם המחיר שהוא מותר בזונה הרי הוא אסור בכלב אתנן שהוא [אסור] בזונה דין הוא שיהא אסור בכלב ת"ל לא תביא אתנן זונה ומחיר כלב אתנן זונה ומחיר כלב אסורין אתנן כלב ומחיר זונה מותרין(תמה). **בית ה' אלהיך** אינו חייב על הבאתו עד שיביא לשם זבח אבל לבדק הבית מותרין שהרי הן משתנין(תמו): **לכל נדר** להוציא את הנדור מיכן אמרו נתן לה דבר שהוא מוקדש כגון חטאת ואשם ושאר כל הקדשים הרי אלו מותרין(תמז) מנין להביא את העופות שיהא אתנן חל עליהן אע"פ שהן מוקדשין(תמח) אמרת מה בעל מום החמור שהוא נוהג בכל הקדשים אינו נוהג בעוף אתנן שאינו נוהג בכל הקדשים דין הוא שלא ינהוג בעוף ת"ל לכל נדר להביא את העוף: **לכל נדר** לרבות את הרקועים שלא יעשה גופו של אתנן רקועין לבית(תמט): **כי תועבת ה'** מפני מה טעמו של דבר מגיד כי תועבת ה' אלהיך ר' שמעון בן יוחאי אומר נאמר כאן תועבה ונאמר להלן(תנ) תועבה מה תועבה שנאמר להלן בבהמה טהורה הכת' מדבר אף תועבה שנ' כאן בבהמה טהורה הכתוב מדבר(תנא) מיכן אמרו אין אתנן חל אלא על דבר הראוי ליקרב על גבי המזבח כגון בהמה טהורה ותורים ובני יונה ויינות ושמנים וסלתות(תנב): **גם שניהם** שנים ולא ארבעה(תנג) [הם] ולא ולדותיהן(תנד) **גם** שניהם להביא את תערובתם(תנה) כשאמר לא תביא שומע אני לא יביא ואם הביא עבר על המצוה ויהא כשר ת"ל כי תועבת ה' אלהיך גם שניהם:

(כ) **לא תשיך לאחיך** לא תנשך לאחיך הרי זו אזהרה ללווה שלא ילוה ברבית(תנו): **לא תשיך לאחיך** כלל נשך כסף נשך אכל פרט נשך כל דבר אשר ישך חזר וכלל כלל ופרט וכלל ואין אתה דן אלא כעין הפרט לומר מה פרט מפורש

תמ) ע' ספרי פי' ר"ש בא"ע אות ד' שפי' ר' הלל דהיינו פנויה. תמא) בראשית ל"ח, כ"א. תמב) לשון הרמב"ם פ"א מה' אישות ה"ד וע"ש בראב"ד ובמ"מ. תמג) ויקרא י"ח, כ"ב. וכתוב במדרש הגדול: ויליף תועבה מואת זכר לא תשכב משכבי אשה תועבה מה להלן זכור אף תועבה דהא זכור. תמד) מלכים א', י"ד, כ"ד, ועי' סנהדרין כ"ד ע"ב. תמה) משנה תמורה ל' ע"א ושם דרים מקרא דשניהם. עכ"פ נראה מכאן למה איצטריך קרא ומיושב קוש' התוס' יבמות כ"ט ע"ב ד"ה שנים. תמו) רמב"ם פ"ד מה' אסורי מזבח הי"ח. תמז) משנה תמורה ל' ע"ב. תמח) כשיטת הרמב"ם שם הט"ו ודלא כראב"ד ועיי"ש בלחם משנה, ומה דליתא בש"ם דילן בפסחים ל' ע"א הגי' עופות דחולין הוא ט"ס דמוכח ע' דקדוקי סופרים שם. המט) וכן יליף לה הרמב"ם שם הי"א מלכל נדר ומקורו הוא מכילתא דילן, ועיי"ש בלחם משנה. תנ) דברים י"ז, א'. תנא) לכאורה היה מקום לומר דלדעת ר"ש בהמה טהורה דוקא ולא עופות ויינות ופליג על הנ"ל, והאי מיכן אמרו וכו' הוא דעת המה"ג דס"ל דבהמה טהורה לאו דוקא אלא כל דבר הראוי למזבח. אמנם בספרא ויקרא דבורא דנדבה פרשה ו' ה"ד מייתי בשם ר"ש דעופות אתנן חל עליהן. ואולי הספרא לא מייתי לה בשם ר"ש אלא משום דסתם ספרא ר"ש, ור"ש תני לה בספרי בשם חכם וליה לא ס"ל. תנב) לשון הרמב"ם פ"ד מה' איסורי מזבח הי"ד. תנג) ע' משנה תמורה ל' ע"א וספרי סוף פי' רס"א. תנד) ספרי ותמורה שם. תנה) ע' ב"ק ס"ו ע"א דאמר גם לב"ה קשיא, והכך רואה דהמכילתא מרבה מגם התערובת וע' ר"פ ח' דזבחים. תנו) ב"מ ע"ה ע"ב,

דבר מלוה ונומר בו תנז) אף אין לי אלא מלוה ונומר בו תנח): **נשך כסף נשך אכל** לפי שנאמר את כספך לא תתן לו בנשך ובמרבית לא תתן אכלך אין לי אלא נשך בכסף ורבית באוכל נשך באוכל ורבית בכסף מנין ת"ל נשך כסף נשך אכל נשך כל דבר אשר ישך אין לי אלא נשך שעשה בו שאר כל דבר כאוכל תרבית מנין ת"ל את כספך לא תתן לו בנשך ובמרבית לא תתן אכלך הקיש נשך לתרבית ותרבית לנשך מה נשך עשה בו שאר כל דבר כאוכל אף תרבית נעשה בו שאר כל דבר כאוכל תנט):

(כב) **כי תדר נדר לה' אלהיך** אלו נדרים ונדבות שנדר קודם לרגל שיביאם ברגל אתה אומר כן או אינו אלא נדרים ונדבות שנדר בהן ברגל שיביאם ברגל וכשהוא אומר אלה תעשו לה' במועדיכם לבד מנדריכם ונדבותיכם תנטa) הרי נדרים ונדבות שנדר בהן ברגל שיביאם ברגל אמורין הא מה ת"ל כי תדר נדר לה' אלהיך אלו נדרים ונדבות שנדר בהן קודם לרגל שיביאם ברגל תס) **לא תאחר לשלמו** [הוא] ולא חלופיו תסא) כיצד כגון שהקדיש בהמה למזבח ועברו עליו שני רגלים ונפל בה מום ופדייה על גב בהמה אחרת יכול יהא עובר כשיעבור עליו רגל אחד ת"ל לשלמו הוא ולא חילופיו הא אינו עובר על השנייה עד שיעברו עליו שלשה רגלים תסב): **כי ידרשנו ה' אלהיך מעמך** שלא תאמר בממון הטאתי ובממון יתכפר לי ת"ל **והיה בך חאט** תסד) ממך נפרעין אין נפרעין מממונך תסג).

(כג) **וכי תחדל לנדר לא יהיה בך חאט** תסד) למה נאמר שהייתי אומר הואיל והוא מקבל עליהן שכר כשיעשם אם ישב לו ולא עשה יהא מקבל עליהן פורענות ת"ל וכי תחדל לנדר לא יהיה בך חאט תסד) והרי הדברים קל וחומר ומה אם דברים שהוא מקבל עליהם שכר ישב לו ולא יעשם אינו מקבל עליהן פורענות דברים שהוא מקבל עליהן פורענות אם ישב לו ולא יעשם דין הוא שיקבל עליהן שכר ועוד תסה):

(כד) **מוצא שפתיך** אין לי אלא שהוציא בשפתיו גמר בלבו מנין ת"ל כל נדיב לב תסו): ד"א **מוצא שפתיך תשמר ועשית** זה המהרהר בלב ונומר בפה אתה אומר כך או אינו אלא הנומר בלב וכשהוא אומר כל נדיב לב הרי הגומר בלב אמור הא מה ת"ל מוצא שפתיך תשמר ועשית זה המהרהר בלב ונומר בפה תסז):

ועי' רמב"ם פ"ד מה' מלוה ה"ב. תנז) אולי פירושו שגומר הדבר שיקבל רבית בלי ספק, לאפוקי לד אחד ברבית ואתי כר"י (ב"מ ס"ג ע"א), עוד יש לפרש גומר היינו גומר בפה (עי' לקמן לפסוק כ"ד) כמו קוצץ לאפוקי שאינו גומר בפה בשעת הלואה כגון רבית מוקדמת או מאוחרת. תנח) עי' תוס' ב"מ ס"א ע"א ד"ה אם דברים מכלל ופרט מידי איריא. תנט) עי' ב"מ ס' ע"ב וס"א ע"א ובמפרשים דשם, וע"ג בירושלמי שם דמביא ג"כ ההיקש דנשך לתרבית. תנטa) במדבר כ"ט, ל"ט. תס) ספרי במדבר פי' קנ"ב לפי הגהת זרע אברהם. תסא) ספרי. תסב) כמו שמפרש הש"ס ר"ה ה' ע"ב. תסג) בספרי ובר"ה ה' ע"ב דריש בך חטא ולא בקרבנך (והובא זה גם במה"ג) ובר"ה במסקנא דריש בך ולא באשתך, ועיין לעיל הערה קנ. תסד) במה"ג כתוב ברוב מקומות חאט במקום חטא. תסה) עיין משנה מכות כ"ג ע"ב, קידושין ל"ט ע"ב וירושלמי שם פ"א ע"ד, ספרי לקמן סוף פי' רפ"ו, וק"ו דכאן קשה ליישב. תסו) בדברי הימים ב', כ"ט, ל"א כתיב וכל נדיב לב גבי קדשים, ובשמות ל"ה, ה' כל נדיב לבו גבי תרומת מלאכת המשכן, עי' שבועות כ"ו ע"ב וחגיגה י' ע"א ותוס' שם. ועיין ירושלמי נזיר פ"ה ה"א, ותרומות פ"ג ה"ח. וספרא ויקרא דבורא דחובה פרשה ט'. תסז) לפי פשוטו דברייתא דכאן ודספרא הנ"ל יש חילוק בין מהרהר בלב וגומר בלב דמהרהר בלב לחודא לא מהני עד שיגמור או בפה או בלב. ויש לפרש ג"כ מהרהר בלב כמו שמפרש רב ששת לס"ד בשבועות כ"ו ע"ב מלא בלב דהיינו גמר בלבו להוציא בשפתיו ולא הוציא. אמנם הש"ס שם במסקנא לא מחלק בין מהרהר לגומר בלבו:

כאשר נדרת לה' נדבה אם כמה שנדרת עשית יהא נדר ואם לאו נדבה מיכן אמרו כל הזבחים שנזבחו שלא לשמן כשרים אלא שלא עלו לבעלים לשם הובה(תסח): **אשר דברת בפיך** למה נאמר והלא כבר נאמר מוצא שפתיך תשמר ועשית מה ת"ל אשר דברת בפיך עד שיהיה פיו ולבו שוין מיכן אמרו המתכוין לומר תרומה ואמר מעשר ואמר תרומה לנדר בנזיר ונדר בקרבן בקרבן ונדר בנזיר לא אמר כלום עד שיהיה פיו ולבו שוין(תסט):

(דברים כה, א) **כי יקח איש אשה ובעלה** למה נאמר לפי שהוא אומר **ואיש אשר ינאף את אשת איש**(תע) לא שמענו אלא בזמן שיש שלום ביניהן כל הבא עליה יהא במיתה אבל אם אין שלום ביניהן לא שמענו ת"ל כי יקח איש אשה ובעלה בא הכת' ללמד על אשת איש לעולם כל הבא עליה יהא במיתה עד שתצא ממנו בגט(תעא): **והיה אם לא תמצא חן בעיניו וכתב לה** מלמד שאינו מגרש אלא לרצונו אבל האשה מתגרשת לרצונה ושלא לרצונה(תעב): **ושלחה** לרצונה ושלא לרצונה שהיה בדין הואיל והאיש מקדש בו ובשלוחו והאשה מתקדשת בה ובשלוחה(תעג) אם למדתי שאינו מוציא אלא לרצונו אף האשה לא תהא יוצאה אלא לרצונה ת"ל ושלחה לרצונה ושלא לרצונה(תעב): **ושלחה מביתו** מה ת"ל והלא משיגיע גט לידה הרי היא מגורשת אע"פ שעדיין היא בביתו ואם כן מה ת"ל ושלחה מביתו אלא שאם גרשה ולא הוציאה מביתו הרי הוא כמי שגירש והחזיר וצריכה ממנו גט לכך נאמר ושלחה מביתו(תעד):

(ב) **והלכה והיתה לאיש אחר** שלא תנשא לקרוביו(תעה):

(ג) **ויצאה מביתו או כי ימות האיש האחרון** למה נאמר שהיה בדין הואיל והגט מתיר והמיתה מתרת אם למדתי לגט שלא יפה (כחה) [כחו] להכשירה (לכהונה לפיכך לא יפה כוחה להכשירה לראשון תאמר במפותה שיפה כוחה להכשירה)(תעו) לראשון אף מיתה לא יפה כוחה להכשירה לראשון לא אם אמרת בגט שלא יפה כוחו להכשירה [לכהונה לפיכך לא יפה כוחו להכשירה לראשון תאמר במיתה שיפה כוחה להכשירה](תעו) לכהונה דין הוא שיפה כוחה להכשירה לראשון ת"ל או כי ימות האיש האחרון לא יוכל בעלה(תעז):

(ד) **לא יוכל בעלה הראשון** ר' אליעזר אומר העבודה שהוא יכול אלא שאינו רשאי(תעח): **בעלה הראשון** אין לי אלא ראשון שני ושלישי עשירי מנין ת"ל **אשר שלחה** מכל מקום(תעט):

משום דשמואל אמר בפירוש דגם גמר בלבו לא מהני בשבועה, ולכן מחלק בין שבועה לתרומה וקדשים ובתרומה וקדשים סגי בגומר בלבו. מ"מ משמע כאן דמהרהר בלב לא מהני אפילו בקדשים. תסח) ריש זבחים. תסט) תרומות פ"ג מ"ח. תע) ויקרא כ' י'. תעא) דהא כאן מיירי באין שלום ביניהם דלא תמצא חן בעיניו. תעב) משנה יבמות קי"ב ע"ב רמב"ם פ"א מה' גירושין ה"ב. תעג) ריש פ"ב דקידושין. תעד) כ"כ ג"כ הרמב"ם פ"א מה' גירושין ה"ה. וצ"ע דכנראה מקור דין זה במתני' דפי הזורק (פ"א ע"א) ושם פסק הרמב"ם (פ"י מה' גירושין הי"ח) דלא הוי אלא ספק מקודשת. וע"כ צריך לחלק בין נתיחד עמה ובין לא הוציאה מביתו דאז ודאי נבעלה, ונראה לפי זה דהאי מדרש הוא מכילתא. תעה) שנאסרה עליהן מחמת הקידושין כגון אביו ובנו ואחיו, ואין ניתרין ע"י גירושין. תעו) מאמר זה היה חסר הבנה וע"י העתקת שורה אחת ממקומה אל מקום אחר עם הגהה אחת הכל על מקומו יבוא בשלום. תעז) ואי קשיא ליכתוב רחמנא מיתה דאינו מתרת לראשון ואנא אמינא דכ"ש גט שאינו מתיר, קושי' זו מתורץ היטב בספרי עיי"ש ובפי' זית רענן. תעח) ירושלמי ב"ב פ"ח ה"ד, ועי' לקוטי מכילתא אות קי"א. תעט) עי' בספרי ויבמות כ"ב

(ו) לא יחבול רחים ורכב למה נאמר לפי שהוא אומר אם חבל תחבל שלמת רעך שומע אני אף הרחים ורכב במשמע ת"ל לא יחבל רחים ורכב: הרי שהיו לו חמש רחיות ואינו צריך לאחת מהן שומע אני שהוא רשאי למשכן אחת מהן ת"ל כי נפש הוא חובל לא אמרתי אלא דבר שעושין בו אוכל נפש[תפ]: כי נפש הוא חובל להגיד מה גרם[תפא]:

(ז) כי ימצא איש גנב נפש למה נאמר לפי שהוא אומר וגנב איש ומכרו ונמצא בידו[תפאa] אין לי אלא עדים למכירה לגניבה מנין ת"ל כי ימצא איש גנב נפש[תפב] שאין מציאה אלא בעדים[תפג]: גנב נפש אין לי אלא שגנב את האיש[תפד] גנב את האשה ואת הקטן אשה שגנבה את הברתה ואת הקטן מנין ת"ל גנב נפש מכל מקום[תפה]: מאחיו פרט לאחרים[תפו]: מאחיו להביא גר ועבד משוחרר[תפז] שאלו בכלל אחינו בתורה ובמצות או יכול שאני מרבה את העבד ואת מי שחציו עבד וחציו בן חורין ת"ל מבני ישראל[תפח]: ד"א מאחיו מבני ישראל ר' ישמעאל אומר והלא בידוע שאחיו בן ישראל ומה ת"ל מאחיו מבני ישראל אלא מגיד שאינו חייב עד שיכניסנו לרשותו[תפט] וישתמש בו שנאמר והתעמר בו ומכרו אין עמירה אלא שימוש שנאמר לא תתעמר בה[תצ]: ד"א מאחיו אינו חייב עד שיבדילנו מאחיו ומקרוביו במכירה מיכן אמרו נשתמש בו ומכרו לאחר מקרוביו של גנב כגון שמכרו לאביו או לאחיו פטור: ומת הגנב ההוא בסתם מיתה האמורה בתורה בחנק[תפו]: עונש שמענו אזהרה לא שמענו ת"ל לא תגנב[תצa] הרי זו אזהרה לגונב נפשות אתה אומר כן או אינה אלא אזהרה לגונב ממון וכשהוא אומר לא תגנבו[תצb] הרי אזהרה לגונב ממון אמורה הא מה ת"ל לא תגנב הרי אזהרה לגונב נפשות או זו אזהרה לגונב ממון והלא[תצc] אזהרה לגונב נפשות אמרת שלש מצות נאמרו כאן בענין שתים מפורשות ואחת סתומה נלמד סתומה מן המפורשות מה מפורשות מצות שחייבין עליהן מיתת בית דין אף אין לי אלא מצות שחייבין עליהן מיתת בית דין הא אין עליך לומר כלשון אחרון אלא כלשון ראשון זו אזהרה לגונב נפשות והלא[תצc] אזהרה לגונב ממון[תצd]:

(טו) והיה בך חטא[תצא] שלא תאמר בממון חטאתי וממון מכפר לי ת"ל והיה בך חטא ממך נפרעין אין נפרעין מממונך[תצב]: בשלשה דברים נפרעין מן האדם מגופו אבל לא מממונו ואלו הן הכובש שכר שכיר והנודר ואינו משלם והמעלים עיניו מן הצדקה: הכובש שכר שכיר דכתיב ביומו תתן שכרו וכת' ביה והיה בך חטא ולא בממונך: והנודר ואינו מקיים דכת' כי תדר נדר וכת' ביה והיה בך חטא

ע"ב דרשא אחרינא. תפ) תמוה דהוא נגד תוספתא סוף פ"י דב"מ (ופסק כן בש"ע ח"מ סי' ל"ז סעיף ט'), ואפשר דכאן הוא ט"ס וצ"ל שומע אני שאינו רשאי וכו' וכן משמע סוף המאמר דהיתרא אתא למידרש ודע דבתוספתא שם הוצאת צוקקערמאנדעל יש ט"ס שתחת רחיצות צ"ל רחיות כמו כאן, וכן בר"מ פ"ג מה' מלוה ולוה. תפא) ספרי. תפאa) שמות כ"א, ט"ז. תפב) ע' מכילתא משפטים פ"ה ד"ה וגונב איש ומכרו. תפג) ספרי פי' קמח. תפד) שייך לפי משפטים על הפסוק וגונב איש כדאיתא במכילתא שם. תפה) ע' מכילתא שם וסנהדרין פ"ה ע"ב. תפו) ספרי. תפז) סנהדרין שם. תפח) סנהדרין שם וע' רמב"ם פ"ט מה' גניבה ה"ו. תפט) צ"ל דדריש מבני ישראל שיוציאנו מרשות בני ישראל ויכניסנו לרשותו ומוהתעמר בו דריש שישתמש בו; אמנם במתני' דסנהדרין שם פירש"י דילפינן מונמצא בידו דיכניסנו לרשותו, וע' מכילתא שם. תצ) דברים כ"א, י"ד, וע' ספרי שם. תצa) שמות כ, י"ד. תצb) ויקרא י"ט, י"א. תצc) כמו והלא, וכן הגי' במכילתא. תצd) מכילתא בחדש פ"ח ומשפטים פ"ה, סנהדרין פ"ו ע"א. תצא) לעיל הערה תפד. תצב) לעיל הערה

ולא בממונך: והמעלים עיניו מן הצדקה דכתי׳ השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך וכתי׳ ביה והיה בך חאט ולא בממונך:

(טז) **לא יומתו אבות על בנים** למה נאמר לפי שהוא אומר פקד עון אבת על בנים תמג) שומע אני אף מחוייבי מיתת בית דין כן ת״ל לא יומתו אבות על בנים: ד״א לא יומתו אבות על בנים וכת׳ פוקד עון אבות על בנים ואתה משיב בנים שהן בפרק אבותיהן תמד) פקד עון אבת על בנים שאינן בפרק אבותיהן לא יומתו אבות על בנים כיצד את מוצא שאין בית דין שלמעלה קונס אלא מבן עשרים שנה ומעלה תמה) אבל בית דין שלמטה מבן שלש עשרה שנה ויום אחד תמו) פחות מיכן לא בית דין שלמעלה ולא בית דין שלמטה קונסין אותו אם כך היו לא היו התינוקות צריכין למות ולמה הן מתים הוי אומר בעונות אבותם זה הוא פקד עון אבת על בנים בזמן שהן בפרק אבותיהן תמז):

(דברים כה, ה) **כי ישבו אחים יחדו** למה נאמר לפי שהוא אומר ערות אשת אחיך לא תגלה תמח) שומע אני בין שיש לו בנים בין שאין לו בנים ת״ל **ובן אין לו** בא הכתי׳ ולימד על אשת אחיו שאם מת בלא בנים שתהא מותרת תמחa) להנשא לו לכך נאמרה הפרשה: **החוצה** למה נאמר לפי שהוא אומר יבמה יבא עליה שומע אני אף הקרובים במשמע ת״ל החוצה להוציא את הקרובים תמט): ד״א החוצה להביא את הארוסה תק): **יבמה יבא עליה** מצות עשה מצוה בלא תעשה מנין ת״ל לא תהיה אשת המת החוצה לאיש זר תקא): **יבמה יבא עליה** מצוה לפי שהיתה בכלל היתר ונאסרה וחזרה והותרה יכול תחזור להתירה הראשון ת״ל יבמה יבא עליה מצוה תקב): כיוצא בו **מצות תאכל** תקג) מצוה לפי שהיתה בכלל התר ונאסרה וחזרה והותרה יכול תחזור להתירה הראשון ת״ל מצות תאכל מצוה תקב): **יבמה יבא עליה** הרי שהיו חמשה יבמים ליבמה אחת קורא אני על כל אחד ואחד ולקחה לו לאשה ת״ל יבמה יבא עליה מגיד הכת׳ שכיון שבעל אחד מהן נפטרו כולם תקד): או אפלו היו חמש יבמות ליבם אחד קורא אני על כל אחת ואחת יבמה יבא עליה ת״ל **ולקחה לו לאשה** מגיד הכת׳ כיון שנבעלה אחת מהן נפטרה כולן תקה) והרי הדברים קל והומר מה אם היבמים שאין באין אלא מכוח היבמות כיון שבעל אחד מהן נפטרו כולן יבמות שאין יבמים באין אלא מכוחן דין הוא כיון שנבעלה אחת מהן שיפטרו כולן תקו): **יבמה יבא עליה** או אפלו היא אחת מכל העריות האמורות בתורה ת״ל ולקחה לו לאשה בראויה לו לאשה הכת׳

תסג. תמג) שמות כ׳ ה׳. תמד) בזמן שנכנסין בעון אבותיהן כדלקמן. תמה) שבת פ״ט ע״ב, ירושלמי רפ״ב דבכורים ופי״א דסנהדרין ה״ז. תמו) אם הביא שתי שערות, נדה מ״ה ע״ב. תמז) עי׳ שבת ל״ב ע״ב, ושם כ״ה ע״א תוס׳ ד״ה כרת ומו״ק כ״ח ע״א תוס׳ ד״ה מת. תמח) ויקרא י״ח, ט״ז. תמחa) לשון מותרת קשה דהרי היא מצוה. תמט) דריש החוצה כמו החיצונה לא תהיה לאיש זר, אבל הפנימית דהיינו הקרובה מותרת כב״ש ביבמות י״ג ע״ב. תק) דריש נמי החוצה החיצונה אך לא ככותאי דמיבמין את הארוסות ופוטרין הנשואות (קדושין ע״ו ע״א. ירושלמי יבמות פ״א ה״ו) אלא דמרבה גם ארוסות ומהחוצה אך פשטא דקרא מיירי בנשואה כדכתיב ובן אין לו. (דוחק לומר דבן אין לו קאי אאשה אחרת הנשואה כמ״ש בירושלמי שם). תקא) ואם נשאת יבמה לשוק עוברת בעשה ולא תעשה. תקב) יבמות ל״ט ע״ב, ירושלמי שם פ״א ה״א, ת״כ צו פרשה ב׳, וע׳ ב״ר פ׳ פ״ה. תקג) ויקרא ו׳, ט׳. תקד) דרש יבמה אחד ולא ב׳ יבמין, ועיין יבמות י״א ע״א. תקה) ולקחה דרש ולא אותה ואת צרתה, ועי׳ יבמות מ״ד ע״א דדרש בית אחד הוא בונה ולא ב׳ בתים. תקו) אינו מפרש למה צריך קרא כיון דאתי׳ בק״ו, וצ״ל מלתא דאתיא בק״ו

מדבר תקיז): **יבמה יבא עליה** מלמד שהיא נקנית בביאה יכול יהא כסף ושטר גומרין בה כדרך שביאה גומרת בה ת"ל **ויבמה** ביאה גומרת בה ואין כסף ושטר גומרין בה תקיח): **יבמה יבא עליה** לא עליה ועל צרתה מיכן אמרו הכונס את יבמתו נאסרו צרותיה עליו ועל שאר האחים תקיט):

פרשת כי תבא.

(דברים כו, ב) **מארצך** שומע אני מכל הארצות במשמע תקי) הרי אתה דן נאמר כאן ביאה ונאמר להלן תקיא) ביאה מה ביאה שנאמר להלן להוציא שאר כל הארצות תקיב) אף ביאה שנאמר כאן להוציא שאר כל הארצות תקיג): רבי אומר נאמר כאן ארץ ונאמר להלן תקיא): ארץ מה ארץ שנאמר להלן בארץ של חמשת עממים שהיא משבעה ממקום אחד תקיד) הכת' מדבר אף ארץ שנאמר כאן בארץ של חמשה עממים שהיא משבעה ממקום אחד הכת' מדבר: **אשר ה' אלהיך נתן לך** להוציא את שלהוצה לארץ תקטו):

(ג) **ובאת אל הכהן אשר יהיה בימים ההם** מיכן אמרו תקטז) כהן שהוא עומד ומקריב על גבי המזבח ונודע שהוא בן גרושה או בן חלוצה כל קרבנות שהקריב לא עלו לבעלים לשם חובה דברי ר' אליעזר: ר' יהושע אומר עלו תקיז) אמר לו ר' אליעזר וכי האיך עלו והתורה אמרה וכפר עליו הכהן תקיח) אמר לו ר' יהושע עלו שנאמר ובאת אל הכהן אשר יהיה בימים ההם: הכל מודים שאם היה בעל מום כל קרבנות שהקריב על גבי המזבח לא עלו לבעלים לשם חובה תקיז): **ואמרת אליו הגדתי היום** פעם אחת אתה קורא בשנה ואי אתה קורא פעמים בשנה מיכן אמרו המביא בכוריו מאחר מן המינים וקרא וחזר והביא בכורים ממין אחר אינו קורא עליהן תקיט): **לה' אלהיך** מיכן אמרו מחילין שם שמים על היחיד: מעשה ברבן גמליאל שהיה בא בספינה והיו תלמידיו עמו ועמד עליהן סער גדול בים אמרו לו רבי התפלל עלינו אמר אלהינו רחם עלינו אמרו לו רבי כדאי אתה שיחול שם שמים עליך אמר אלהי רחם עלינו תקכ):

(ה) **וענית ואמרת לפני ה' אלהיך** ר' שמעון בן יוחאי אומר שבחו של אדם אמרו בקול נמוך גניו אדם אומרו בקול גבוה תקכא):

טרח וכתב לה קרא (פסחים י"ח ע"ב). תקיז) בריש יבמות דריש לה מדרשא אחרינא, ועיי"ש ח' ע"ב. תקיח) עי' ירושלמי יבמות ריש פ"ב וריש פ"ה. תקיט) רמב"ם פ"א מה' יבום הי"ב, ועיי"ש במ"מ. תקי) גם מעבר הירדן, ע' בכורים פ"א מ"י, וע' ספרי פי' ש"ג. תקיא) שמות י"ג, ה'. תקיב) שהרי נאמר שם ארץ הכנעני והחתי וגו'. תקיג) מכילתא בא פי"ז, ויפה העיר שם במ"ע שהמכילתא עיקר מקומה כאן ונעתקה לשם. תקיד) נ"ל אחד כבמכילתא שם ור"ל ששם הוזכר ארץ של חמשת עממין ובמקום אחר (דהיינו דברים ז' א') נזכר שהיא מז' עממים. תקטו) קרא יתירא קדריש. תקטז) דרשת ר' ינאי בקידושין ס"ו ע"ב ובירושלמי תרומות פ"ח ה"ב. תקיז) משנה רפ"ח דתרומות. תקיח) ויקרא ד', כ"ו. תקיט) עי' ירושלמי בכורים פ"א ה"ט ותוספתא שם פ"א ד'. תקכ) לכאורה פליג זה אר"ש בתנחומא תולדות ז', וע' ע"ז י"ח ע"א (אלהא דמאיר) ומהרש"א שם, וע' רש"י לבראשית ל"א מ"ב ורא"ם שם י"ב, ב', ועי' לעיל הערה שעא. תקכא) מדכתיב כאן וענית ואמרת דהיינו בקול רם ולקמן גבי ודוי מעשר פסוק י"ג אמר סתם ואמרת דמשמע בקול נמוך אמר ר"ש דכאן משום שמתחיל בגנות ארמי אבד אבי וגו' יכול לומר בקול גבוה, וכדתניא בהדיא בסוטה

(ט) **ויתן לנו את הארץ הזאת** שומע אני חריבה ת"ל **ארץ זבת חלב ודבש** ארץ שפירותיה שמינים כחלב ומתוקים כדבש תקכב): פעם אחת נכנס רבי לבני ברק תקכג) ומצא שם אשכול רובץ כעגל בן שלש שנים תקכד): פעם אחת הלך ר' אליעזר לסכנין ומצא עז רבוצה תחת התאנה וחלב שותת ממנה ודבש יוצא מן התאנה ומתערבין זה בזה תקכה): אמרו משום ר' יהודה בן בתירה לעתיד תקכו) דבש יוצא מן התאנה וענבים מן הגפן ופולין נושרות וחמה זורחת ונעשין כנדיקין תקכז): אמר ר' יונתן יפה ספסוף תקכח) שאכלנו בנערותינו מפניקרסין תקכט) שאכלנו בזקנותינו תקל):

(י) **אשר נתת לי** לא שבררתי לעצמי להוציא ארץ בני ראובן ובני גד שאין מביאין ממנה בכורים תקלא):

(יב) **בשנה השלישית** בפירות שלישית הכת' מדבר תקלב) אתה אומר כן או אינו אלא בפירות שלש שנים מה אני מקיים ואכלת לפני ה' אלה' מעשר דגנך הנאכל אבל המונח יהא נאכל לשלש שנים תקלג) ת"ל כי תכלה לעשר את כל מעשר תבואתך בשנה השלישית בפירות שלישית תקלד) הכת' מדבר: אין לי אלא פירות השלישית פירות הששית מנין ת"ל מקצה שלש שנים תקלה) מקצה שלש שנים אתה מוצא מעשר עני תקלו): או שמטין ויובלות יעלו מן המנין ת"ל שנת המעשר לא אמרתי אלא שנים שהמעשרות נוהגים בהן יצאו שמטין ויובלות שאין המעשרות נוהגין בהן תקלז):

(יג) **ואמרת לפני ה' אלהיך** זו היא שהיה ר' שמעון בן יוחאי אומר שבחו אדם אומרו בקול נמוך גניו אדם אומרו בקול גבוה תקלח):

(יד) **ולא נתתי ממנו למת** מלמד שאסור להוציאו בשאר צרכיו כגון שיקח בו כלים ובגדים ועבדים וזה שנאמר למת כלומר שלא הוצאתי אותו בדבר שאינו מקיים את הגוף תקלט) לפי שלא ניתן אלא לאכילה ושתיה בלבד תקמ) שנאמר ואכלת לפני ה' אלהיך מעשר דגנך תקמא):

(טו) **השקיפה ממעון קדשך מן השמים** ר' ישמעאל אומר והלא בידוע שקדשו הוא השמים ומה ת"ל ממעון קדשך מן השמים אלא בזמן שאין ישראל עושין רצון המקום הוא נועל את האוצר והן מתים ברעב שנ' וחרה אף ה' בכם ועצר את השמים תקמב) וכשהן עושין רצון המקום הוא פותח את האוצר שנ' השקיפה ממ' קד' מן השמים תקמג): **וברך את עמך את ישראל** והלא בידוע שעמך הן ישראל ומה ת"ל את עמך את ישראל אלא בזמן שאין ישראל עושין רצון המקום

נ"ב ע"ב. תקכב) ובתרגום יונתן, ועי' ספרי סוף פי' ל"ז, וכתובות קי"ב ע"א. תקכג) כתובי' קי"א סוף ע"ב. תקכד) כתובות קי"ב ע"א: קטופי דהווי קיימי כי עיגלי. תקכה) עיין ירושלמי פיאה פ"ז ה"ד. תקכו) עי' כתובות קי"א ע"ב. תקכז) נ"ל כנדיטון והוא כמו קונדיטון, ענבים מרוקקין בדבש ובשמים. תקכח) תמרים שמאחרים ביסולם. תקכט) לפי ענינו הם מיני מגדים, ובירושלמי פיאה פ"ז ה"ד גרס פרסקין (פפירזיכע). תקל) ירושלמי סוטה פ"א ה"ח. תקלא) ירושלמי בכורים פ"א הי"ב, וקאמר שם דלפי דרש זה אני שבט מנשה חייב בבכורים שהם לא נטלו מעצמן אבל לספרי ולריה"ג דמתני' דדרשי מארץ זבת חלב ודבש גם אני שבט מנשה פטור. תקלב) נ"ל דהאי מדרש שייך לעיל על מקצה שלש שנים (י"ד, כ"ח) ונעתק לכאן. תקלג) לעניים. תקלד) שיתן מעשר עני בשנה השלישית. תקלה) דברים י"ד, כ"ח. תקלו) עי' לקוטי מכילתא נד 9. תקלז) עי' ספרי. תקלח) עיין לעיל הערה תקכא, ועי' ירושלמי סוף מע"ש דעד השקיפה היו אומרים בקול נמוך מכאן ואילך בקול גבוה. תקלט) לשון הרמב"ם פ"ג מהל' מע"ש ה"י וע"ש בכסף משנה. תקמ) וסיכה כשתיה רמב"ם שם. תקמא) דברים י"ד, כ"ג. תקמב) דברים י"א, י"ז. תקמג) עי' בספרי

כביכול אינו קורא אותן עמי שנ' לך רד כי שחת עמך תקמד) ובזמן שהן עושין רצונו הוא קורא אותן עמי וברך את עמך את ישראל: ר' נתן אומר השקיפה ממעון קדשך מן השמים על הרשעים תקמה) ואבדם מן העולם שלא עשו רצונך בעולם: וברך את עמך את ישראל שעשו רצונך בעולם: ד"א השקיפה ממעון קדשך מן השמים וברך את עמך את ישראל עשה בשבילנו ואת האדמה עשה בשביל אדמתינו אשר נתת לנו עשה בזכות תורתינו כאשר נשבעת לאבותינו עשה למען שמך הגדול שנקרא עלינו שנאמר ואתה בקרבנו ה' ושמך עלינו נקרא אל תניחנו תקמו):

סוף פי' מ'. תקמד) שמות ל"ב, ז', ועי' ילקוט שם בשם פסיקתא דר"כ נחמו. תקמה) קשבר כל השקפה לרעה, ועי' מע"ש פ"ה מי"ג מה שהביא הר"ש בשם ירושלמי ורש"י לבראשית י"ח, ט"ז. תקמו) ירמי' י"ד, ט'.

שמות התנאים הנמצאים בלקוטי מכילתא ובלקוטי בתר לקוטי.

(I = לקוטי מכילתא. II = לקוטי בתר לקוטי. המספר VII הוא צד ז׳ של חלק האשכנזי מלקוטי מכילתא. 2 m מורה שהתנא נזכר ב׳ פעמים באותו צד).

הערות אל לקוטי מכילתא שהוצאתי לאור בשנת תר"ן.

(כוכב כזה * מראה שעל דבר זה העירני החכם ר"נ ברילל בצענטראלאנצייגער שלו).

* לצד 3 שורה א׳: עיין דברים זוטא הוצאת באבער צד 12 כ. 6, ומאמר ר"ש נמצא בקצור בב"ר ס"פ פ"א.

לצד 5 שורה א׳: בברייתא בירושלמי ריש שקלים: תני ריב"א.

* לצד 6 הערה כ"ז: ובספרי פי' ק"ה דרש להיפך.

לצד 7 שורה י"ט: „בן אטינוס" בתמורה כא. גרס בן אנטיגנס ובתשו' הרשב"א דפוס וויען סי' שכ"א הביא הגי' בן אבטיגנס וגם בן אנטיטס, ועיי"ש סי' תרע"ט.

* שם שורה כ׳: הדרשה דכאן היא גם בספרי עיין בית תלמוד ח"א צד 113.

* צד 8 שורה ה׳: למכירה, אולי צ"ל: לאמירה.

* צד 12 שורה י"ז: מאמר זה עד גמירא היה כתוב ג"כ בספרי כ"י ר' הלל עי' רמא"ש במ"ע לפי' קכ"ו.

צד 18 שורה ט"ו: „הקוטע בגדים" צ"ל: „הקוטע בגדים".

* צד 20 שורה ז׳: „קוב כיסך עליו". אולי צ"ל: „קרב קיסין עליו", עיין שמות רבה פ"ל, י"א.

צד 24: והרי דברים קיו וכו'; כל המאמר תמצא מלה במלה בת"כ פ' קדושים פרק י' בפ' עריות.

צד 25 הערה קל"ד יש להוסיף: ירושלמי ב"ב פ"ח ה"ד.

שם הערה ר׳ יש להוסיף: עי' תוספתא כלאים ה׳ ו׳ ומה שחסר שם עי' בילקוט ח"ב רמז קל"ח, ועי' תשו' הרשב"א דפוס וויען סי' תל"א.

צד 30 הערה רמ"ח: ויש להעיר כי ר' גמליאל הזקן כתב אגרותיו בלשון ארמי ובנו ר' שמעון כתבן בלשון עברי; ואולי אחרי אשר נשתנה המשנה הראשונה בלשון עברי (עי' ספרי: דיא„ ערזטע משנה) נשתמשו החכמים בלשון עברי תחת לשון ארמי. ועי' מ"ש בענין זה הח' ביכלער בספרו: דיא פריעסטער אונד דער קולטוס וכו' צד 60; ונעלמה מעיניו מכילתא דכאן, כי לא הביאה כלל.

לחלק אשכנזי צד XVI שורה ט"ז. עי' ירושלמי סנהדרין פ"א ה"ה. והתנא ר' ישמעאל בן אלעזר אי' ג"כ בירושלמי ברכות פ"ט ה"ג.

שם שורה כ׳ יש למחוק התיבות „das grosse".

Midrash ha-gadol. Deuteronomy
Likute batar likute